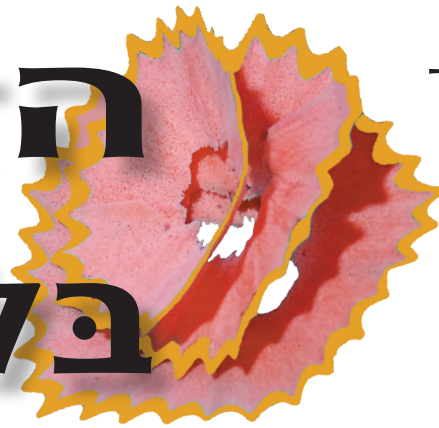
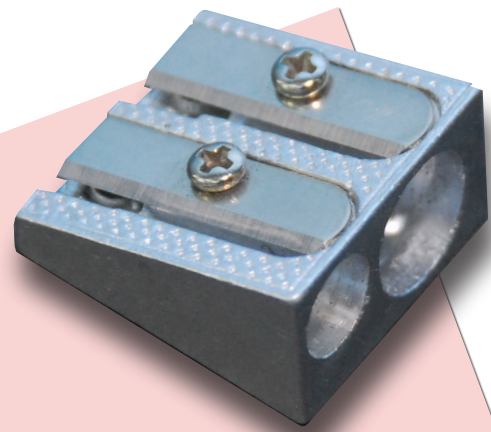
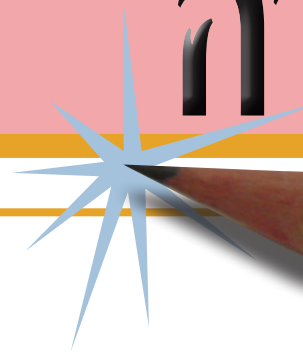

הדקדוק בלשון שלי

בס"ד

מדריך למורה

א. כהן

לְסֵפֶר
מְסֵפֶר
⑤

סדרת:

"הדקדוק בלשון שלי"

- 4 מושגי יסוד בדקדוק • שם העצם • שם תואר • שם מספר • שמות גוף • זמנים בפועל • הכרת המיליות • מילות יחס והטיותיהן
- 5 האות ה"א בשפה • כיוני קניין ונטיות שייכות • סמיכות ביחיד וברבים • כיוני גוף • שורש ומוספיות בפועל • אותיות השימוש מ.ש.ה.כ.ל.ב.
- 6 מוצא האותיות • התנועות ואימות הקריאה • האות ו' בשפה • פעלים: ניתוח לפי שורש, זמן, גוף • שבעת הבניינים: סיווג ומשמעות • סביל ופעיל
- 7 התנועות - גדולות וקטנות • השוואים - נעים ונחים • הדגשים - חזקים וקלים • שבעת הבניינים - ניקוד מלא בגזרת השלמים.
- 8 הטעם בדקדוק • חוק ההברות • שווא מרחף • הבניינים - חזרה • אותיות גרוניות והשפעתן • ניקוד והגייה של אותיות השימוש • פרקי תחביר

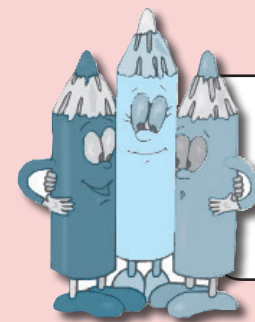
פִּינוּקִים

לקבלת קובץ מבחנים
וקבצי ספרים נוספים
להתרשמות,
שלחו בקשה למייל:
5793314@okmail.co.il

מה זה הבילוי?

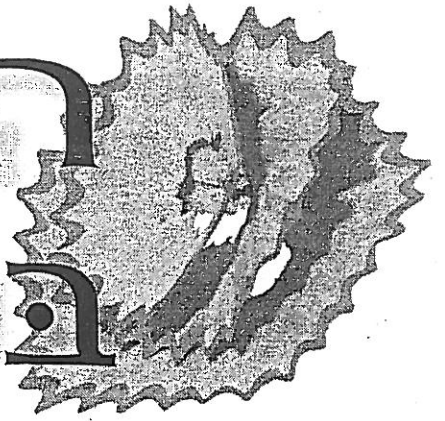
- סדרת "בשביל הלשון" מס' 2, 3, 4, 5 - לכיתות ב' - ה'.
- ספרים להוראה מתקנת • משחקים דידיקטיים ועוד...

להזמנות: "אברמוביץ" 03-5782938 "המאיר" 054-8473270

או אצל המחברת: א. כהן 054-8424783

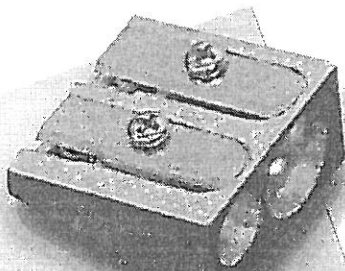
הדקדוק בלשון שלי

בס"ד

מדריך למורה

לספר מס' 5
מיועד לכיתה ה'

א. כהן

הדרכה

עיונית ומעשית

מבוא למדריך המעשי

הערות דידקטיות כלליות:

פתיחה

רצוי להתחיל כל שיעור בפעילות הדדית המקשרת בין המורה לתלמידים. המחשת הנושא הלימודי בצורה מעניינת. סיעור מוחין, סיפור, חידה או שיר. פעילות זו אמורה להכניס את התלמידים לנושא השיעור ולמטרותיו בצורה נעימה, לעורר מוטיבציה, ולפתח שיתוף פעולה פורה.

העבודה בספר

בשלב שני ניתן לעבור לעיון בעמוד ההקניה בספר. קריאת הכלל תהווה סיכום ומסקנה לפעילות הפתיחה. כל עבודה יש להתחיל באופן קולקטיבי תוך דיון על הדוגמה, בעת הצורך אפשר לתת דוגמאות נוספות. לאחר שנראה שרוב התלמידים הבינו את המטלה יש להורות להם להמשיך בעצמם. ובסיום יש לבדוק ולדאוג שכל התלמידים מילאו כראוי את המשימה בספר תוך הבנה מלאה.

סיום

בסיום השיעור ניתן לסכם את הנלמד בעזרת שחזור הכלל על ידי התלמידים, דוגמאות שונות שינתנו על ידם. מומלץ לשלב זאת בתשבץ וכד'. ניתן להכין מידי פעם "מגילות סתרים" שבהן כתובים הכללים הנלמדים כפי שנמצאו בכתביהם של חכמי ישראל בעבר. ניתן להסתיר מגילות אלו ולגלות אותן באמצעות משחק "חם" "קר" וכד'. אפשר להשתמש בהן כפעילות פתיחה או סיום.

חוט שדרה

במהלך הלמידה יש להדגיש ולהמחיש לתלמידים שלימוד נושאי הדקדוק בכלל אינם רק לצורך הצלחה במשימות הניתנות בשיעורי הדקדוק, אלא אמורים לסייע לנו בכל המפגשים שלנו עם השפה. כשגבין את תהליכי השפה נוכל לקרוא טוב יותר, להבין, לכתוב נכון ולהביע את עצמנו בצורה הטובה ביותר.

בדרכי המדריך

במדריך תמצאו הצעות לפעילויות הממחישות את הצורך המעשי שבכל נושא שנלמד, וכן משחקי לימוד שדרכם התלמידים יתרגלו את הנלמד בצורה משעשעת. בפעילויות רבות שילבנו עבודה על התוצר של התלמידים בכיתה, הדבר גורם ליתר מעורבות בלמידה מצד התלמידים, וללימוד פורה ומהנה. ההצעות המובאות במדריך הינן רק בגדר המלצות דידקטיות. על המורה להפעיל שיקול דעת ולהתאים את הפעילויות לרמת הכיתה ולמצב בו היא שרויה. כמו"כ חשוב לקרוא מראש את התדרוך על מנת להכין ציוד הנדרש מידי פעם לפעילויות.

מדריך מעשי - כיתה ה' - תוכן העניינים

עמ' בספר נושא משנה

עמ' במדריך

36 ..... מבוא למדריך המעשי

חלק א' - מושגי יסוד

נושא א' - דקדוק באות ה"א

39 ..... ה"א מונעת וה"א נחה 4-1

40 ..... ה"א הידיעה 10-5

41 ..... ה"א המגמה וה"א השאלה 16-11

42 ..... חזרה וסיכום לנושא "הדקדוק באות ה"א" 18-17

חלק ב' - בממלכת השמות

פתיחה - סוגים שונים בממלכת השמות

43 ..... סקירה כללית: שמות עצם, תואר, גוף, פעולה 20-19

נושא א' - כינויי שייכות

43 ..... הטיית המילית "של" 26-21

44 ..... כינויי שייכות למילים שונות 32-27

46 ..... השתנות מילת היסוד בהטיה 38-33

47 ..... הבנה בכינויי שייכות 44-39

48 ..... שמות עצם ברבים 48-45

49 ..... הטיית השייכות למילים ברבים 52-49

50 ..... אימונים בכינויי השייכות ברבים 56-53

51 ..... חידוד ההבחנה בין נטיות יחיד לנטיות רבים 60-57

52 ..... חזרה וסיכום לנושא "כינויי שייכות" 64-61

נושא ב' - הסמיכות

53 ..... הכרת תופעת הסמיכות ותפקידיה 70-65

54 ..... השתנות המילה מנפרד לנסמך 76-71

55 ..... כללים בנסמכים 80-77

56 ..... הכרת הסומך ואפיוניו 86-81

57 ..... סמיכות במילים מיוחדות 90-87

58 ..... שרשרת של סמיכויות, הבנה בסמיכות 96-91

59 ..... חידוד ההבחנה בין סמיכות לשם+תואר 100-97

60 ..... משחק חזרה על נושא "סמיכות" 102-101

נושא ג' - שם מספר

61 ..... שם מספר מונה, זכר ונקבה 106-103

62 ..... שם מספר חלקי

63	שם מספר לשם עצם מיודע	112-111
63	חזרה על שמות מספר	
נושא ד' - שם גוף		
64	הכרת הכינויים הדקדוקיים לשמות הגוף	118-113
66	שלוש קבוצות בגופים	124-119
67	כתיבה בגוף ראשון, פנייה בגוף שלישי	128-125
67	חזרה על נושא "שמות גוף"	

חלק ג' - בממלכת הפעלים

נושא א' - הכרה במרכיבי הפועל, וזיהויו		
68	הגדרת הפועל והכרה במרכיביו	136-130
69	גילוי השורש בפועל	140-137
70	סדר באותיות השורש, משפחות מילים	144-141
נושא ב' - מוספיות הזמן בפועל		
72	הכרת המוספיות	150-145
73	מוספיות נטיות העבר	154-151
74	מוספיות נטיות העתיד	158-155
75	מוספיות נטיות הצווי	160-159
76	מוספיות נטיות ההווה, הווה כבינוני	164-161
77	סיכום ומשחק חזרה על מוספיות הזמן בפועל	168-165
נושא ג' - מוספיות הגוף בפועל		
78	מוספיות גוף ראשון (בעבר ובעתיד)	172-169
79	מוספיות גוף שני (בעבר ובעתיד)	176-173
80	מוספיות גוף שלישי (בעבר ובעתיד)	180-177
81	מוספיות הגופים בצווי ובהווה	180-181
82	סיכום המשתנים בפועל	190-185
83	הכרת הטיה שלימה ופועל היסוד שבה	196-191
84	משחק מסכם "פעלולי פעלים"	200-197

חלק ד' - בממלכת המיליות

נושא א' - הכרה ומיון מיליות		
85	הכרת המיליות	204-202
86	אפשרות ההטיה במיליות	208-205
נושא ב' - אותיות שימוש		
87	אותיות כ', ש' כש	214-209
89	אותיות היחס: ב', ל', מ'	218-215
89	סיכום וחזרה לנושאי המיליות	220-219
90	דברי סיכום ל"מדריך למורה"	

חלק א': מושגי יסוד

נושא א': דקדוק באות ה"א (עמ' 1-18)

ה"א מונעת וה"א נחה, ה"א הידיעה, ה"א השאלה וניקודן האופייני

כנושא ראשון בכיתה ה"א נבחר נושא בלתי פורמלי של "הדקדוק באות ה"א". הנושא נבחר על מנת להוות פתיחה מתאימה לכיתה ה"א. הוא כולל פרקי לימוד קצרים ולכן מתאים ללמדו בתחילת שנה בתקופה שבין החגים.

עמ' 1-4: ה"א מונעת וה"א נחה

בשנה שעברה, בכיתה ד', התחלתם ללמוד את מקצוע הדקדוק – ששמו מתחיל בד'. השנה, בכיתה ה' נתחיל את לימוד הדקדוק בנושא "הדקדוק באות ה"א". המורה כותב על הלוח, ושואל: האם אתם יכולים למצוא במה האות ה"א מיוחדת ושונה משאר האותיות? לאחר רגעי מחשבה אחדים, המורה כותב על הלוח את המשפט: הרבנית הרמן נסעה צפונה, האמנם? האם תפקידן של כל אותיות הה"א במשפט זה זהים? תלמידים מנסים לחוות דעה על כל ה"א במשפט.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ומילוי המשימות בעמוד 1. ניתן לבקש מן התלמידים להדגיש בצבע את האות ה"א המופיעה במילות משפט הדוגמה שבעמוד. לצורך כתיבת המילים שבהן מופיעה האות ה"א בתנועות החטפים יוכלו התלמידים להיעזר בספרי לימוד מנוקדים שברשותם.

ב. המורה תכתוב על הלוח את המילה: נוסעים, ותבקש להחליף בה את השורש נ.ס.ע. לשרשים הבאים: 1) ה.ל.כ. – האות ה"א קיבלה את החולם כמו הני' 2) נ.ה.ר. – האות ה"א לא יכולה לקבל שווא, ולכן היא תקבל חטף. איזה חטף מתאים לשים במילה זו לפי מה שאתם שומעים? חטף פתח. אפשר להדגים השתנות זו גם בהחלפת השרש במילה: אָזְנִים, (קמץ קטן) – לשרשים: מ.ת.ג., ו- צ.ה.ר. ולגלות את החטף קמץ באות ה"א – צָהָרִים. וכן בהחלפת השרש במילה: נגמר, לשרשים: מ.ה.ר., ו- ה.נ.ה, ולגלות את החטף סגול באות ה"א – נָהַנָּה. ומכאן לעבור לענין הבא.

ג. במילים נגמר, נמהר – האם שומעים את האות האחרונה? כן – ה. האם גם במילה נהנה שומעים את האות האחרונה? לא. מדוע? האות ה"א אינה יכולה לקבל שווא, היא גם לא נהגית כאשר אין לה תנועה, היא נחה.

ד. קריאה ומילוי המשימות בעמוד 3. המורה מבקש מן התלמידים למצוא בספר לימוד מנוקד כלשהו שמות עצם המסתיימים באות ה"א נחה. המורה מחבר מכל שם עצם משפט ויבקש מן התלמידים להוסיף לשם העצם תואר מתאים. אפשר לתת אפשרויות בחירה. לדוגמה: תלמיד מצא את המילה עלה, המורה יכתוב על הלוח: בעציץ הפרחים שלי צמח עלה ... (חדש / חדשה), על התלמיד העונה לנמק את בחירתו.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים: 2, 4.

עמ' 5-10: ה"א הידיעה

המורה מבקש מתלמיד כלשהו - "תן לי, בבקשה, מחברת", יש להניח שהתלמיד ישאל: "איזו מחברת?" - "את המחברת שעל השולחן שלך". המורה כותב את שני המשפטים. בשתי הבקשות ביקשנו מחברת, אבל רק בבקשה השנייה התלמיד ידע מה להביא. מה נוסף למילה "מחברת" במשפט השני? האות ה"א. אות זו נקראת ה"א הידיעה. נסו לשער מדוע.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ומילוי המשימות בעמוד 5. מדוע עלינו לשים לב לה"א הידיעה? בשביל להבין טוב יותר את הנאמר, וגם בשביל לכתוב נכון. אם נזהה שהה"א שבתחילת המילה היא ה"א הידיעה, נדע לכתוב שם ה"א ולא אות אחרת. בעבודה האחרונה ניתן להציע לשלב במשפט את המילה "את" המחייבת את השימוש בה"א הידיעה.

ב. המורה מבקש מחברת מאחד התלמידים, מעתיק ממנה משפט שבו משולבת אחת המילים בתוספת ה"א הידיעה, ומוסיף משפט דומה ללא תוספת ה"א הידיעה. על התלמידים לזהות באיזה משפט ברור על מה מדובר.

ג. שאלת פתיחה: האם כל פעם שנראה ה"א בתחילת מילה זו תהיה ה"א הידיעה? המורה מחלק לכל תלמיד כרטיס שבו מילה המתחילה באות ה"א. בחלק מן המילים הה"א תהיה ה"א הידיעה, ובחלקם ה"א שהיא חלק מן המילה. המורה משרטט על הלוח שני טורים - באחד הכותרת: ה"א הידיעה, בשני: ה"א שהיא חלק מן המילה. על כל תלמיד לשער לאיזה טור מתאימה המילה הכתובה על הכרטיס שקיבל, ולהצמידו לשם. כיצד נוכל לבדוק אם הדבר נכון? בעיון בעמוד 7 בספר תגלו שכאשר מורידים את ה"א הידיעה מן המילה נותרת המילה שלימה, לכן ננסה להוריד את האות ה"א ונראה אם נותרה מילה שלימה - כנראה שמדובר בה"א הידיעה, ואם אין למילה משמעות כנראה מדובר בה"א שהיא חלק מן המילה.

ג. קריאה ועבודה בעמוד 8 בספר. בבדיקת המסלול יש לדרוש נימוק לבחירת המילים שבהן ה"א הידיעה, ולאי בחירת המילים האחרות.

ד. שאלת פתיחה: איזה צליל שומעים בד"כ בה"א הידיעה? A - איזה ניקוד מתאים לצליל זה? פתח, קמץ או חטף קמץ. האם יש ניקוד קבוע לה"א הידיעה? כן ולא.

בדקדוק שלנו יש הרבה כללים, אבל לכל כלל יש יוצאים מן הכלל. ולכן גם פה נוכל ללמוד ניקוד אופייני לה"א הידיעה, זאת אומרת, ניקוד שבדרך נמצא תחת ה"א הידיעה, ונכיר גם אילו סימני ניקוד מופיעים במצבים מיוחדים תחת ה"א הידיעה. ה. קריאה ועבודה בעמוד 9 בספר. איך נזכור מהו הניקוד האופייני לה"א הידיעה? קראו את הסימן הקטן והסבירו. בשלב זה לא נדרוש מן התלמידים להכיר את כללי הניקוד יוצא הדופן, אלא את סימני הניקוד האפשריים, לצורך היכרות בלבד.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 6, 7, 10.

עמ' 11-16: ה"א המגמה וה"א השאלה

נושא ה"א המגמה הוכנס בין נושא ה"א הידיעה לבין נושא ה"א השאלה על מנת להוות חציצה בין האותיות הדומות במיקומן במילה. כידוע, שני נושאים דומים הנלמדים בסמוך זה אחר זה עלולים להוות הפרעה בקליטה של שניהם. ה"א המגמה היא אמנם גם כן אות ה"א, אך היא מופיעה בסוף מילה וללא ניקוד, ולכן אין חשש שהתלמידים יתבלבלו בינה לבין הנושאים הנלמדים בסמוך לה.

היום נלמד בעז"ה על שני סוגים שלי ה"א. נתחיל עם ה"א המגמה. מה היא מגמה? מגמה היא מטרה שאליה צועדים. המורה כותב על הלוח: בחול המועד אנו מתכננים בלי נדר ליסוע ירושלים. ושאל: מהי מגמת פנינו בחול המועד? לאיזו עיר אנו רוצים להגיע? ירושלים. המורה מסמן קו תחת המילה ירושלים, ומבקש לחשוב מה חסר במשפט. התלמידים יציעו להוסיף את האות ל' לפני המילה ירושלים. אכן אתם צודקים, אפשר לומר לירושלים. היום נכיר אפשרות נוספת שעוזרת לנו לתאר מהי מגמת פנינו - על ידי שימוש בה"א המגמה. במקום להוסיף ל' בתחילת המילה אפשר להוסיף ה"א בסופה, ולומר: ירושלימה.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 11 בספר. עבודה ראשונה יכולה להיבדק בהיפוך המשימה: התלמיד מתבקש לקרוא את אחת המילים שהשלים, ושאר התלמידים צריכים להפוך אותה למילה בתוספת ל' בתחילתה במקום ה"א בסופה. האם ה"א המגמה היא נחה או מונעת? נחה. נכון, ה"א המגמה היא ה"א נחה עם תפקיד מיוחד. האם אנו מרבים להשתמש בה"א המגמה בשפת הדיבור? לא. אנו נפגשים איתה יותר בלימוד בתורה, ואנו צריכים להבין מה היא אומרת לנו.

ב. יש צורות שאנו כן רגילים להשתמש בהן, מה דעתכם על המילים: הביתה, החוצה, העירה? האם גם בהן יש ה"א המגמה? כן. במילים אלו יש גם ה"א המגמה בסוף המילה, וגם ה"א הידיעה בתחילת המילה. לכן כשנפרש אותן נשתמש גם בה"א הידיעה: הביתה - אל הבית. החוצה... העירה...

נעבור להכיר ה"א נוספת בעלת תפקיד מיוחד, והיא: ה"א השאלה. גם ה"א זו שימושית יותר בלשון הספרותית הכתובה, ובתנ"ך. אנו לא מרבים להשתמש בה בחיי היום יום.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 13. חידה: מה פירוש- ה"א אחת והכל כבר לא בטוח. (ה"א השאלה הופכת משפט לשאלה, הדבר כבר נתון בספק).

ב. שאלת פתיחה: איזה צליל נשמע בה"א השאלה? A – איזה ניקוד מתאים כאן? גם כאן יש ניקוד אופייני, שבדרך כלל נמצא תחת ה"א השאלה, וישנו ניקוד למקרים מסויימים. קריאה ועבודה בעמוד 15.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים: 14, 16.

וכן לבקש מן התלמידים להתכונן לשיעור חזרה על כל נושאי האות ה"א.

עמ' 17-18: חזרה וסיכום לנושא: הדקדוק באות ה"א

את המשימות המופיעות בעמודי החזרה בספר ניתן לערוך בכיתה (תוך הצטיידות בחומש במדבר וחומש בראשית עם רש"י). או להשאיר לעבודת בית כחזרה למבחן. בכיתה ניתן להוסיף את הפעילויות הבאות:

א. המורה מתאר סוג של ה"א, ועל התלמידים לזהות איזוהי. לדוגמה: אני מופיעה בסוף מילה, ועוזרת לספר על מגמה. הניקוד שלי בדרך כלל פתח, ולפעמים קמץ או סגול. אני אף פעם אינני מנוקדת בקמץ. וכד'

ב. המורה כותב על הלוח משפטים שבהם משולבות מילים עם ה"א הידיעה או ה"א השאלה. על התלמידים לזהות באיזו ה"א מדובר, ולנקד אותה בניקוד האופייני לה. על המורה להקפיד להציג מילים שאינן מיוצאי הדופן. (שלא תהיה אות גרונית או שוואית לאחר האות ה"א). ניתן לבקש להעתיק את המשפטים למחברות.

ג. המורה מבקש מן התלמידים לחבר משפטים שבהם מופיעה האות ה"א כמה שיותר פעמים, במגוון סוגים. תלמיד כותב את המשפט שלו על הלוח, ושאר התלמידים צריכים לנתח באילו סוגי ה"א השתמש בכל מילה.

לש"ב - לחזור על הנלמד בעמודים 1-18, למבחן מסכם.

במבחן יש לבדוק את ההכרה בתפקידיה השונים של האות ה"א, ובניקוד האופייני לה"א הידיעה ולה"א השאלה.

חלק ב': בממלכת השמות

פתיחה: סוגים שונים בממלכת השמות (עמ' 20)

שם עצם, שם תואר, שם גוף, שם מספר, שם פעולה.

על מנת שהתלמידים יצאו לנושאים הבאים מתוך פרספקטיבה רחבה הוקדשה הפתיחה לממלכת השמות לסקירה על סוגי השמות הקיימים. חלק מן הסוגים התלמידים אמורים להכיר, וחלק יכירו במהלך השנה. בשלב זה יש לעורר את הידוע, ולסייע באפיין של כל סוג.

בידי המורה "סל שפה" הוא מוציא ממנו נרתיק שעליו כתוב "שמות". – חלק מן המילים בשפה שלנו נקראות "שמות". הן עוזרות לנו לומר איך קוראים לכל מיני דברים. גם בין המילים שנקראים שמות, יש סוגים שונים, לפי הדברים שהמילים משיימות. המורה מוציא מנרתיק ה"שמות" חמש מעטפות. על כל מעטפה כתוב סוג של שם: שם עצם, שם תואר, שם גוף, שם מספר ושם פעולה. המורה מצמיד את המעטפות אל הלוח, ומחלק לתלמידי הכיתה כרטיסים ובהם שמות מסוגים שונים, לדוגמה: מכונית, ארוך, דאגה, שמונים, שמיני, רבע, שמירה וכד' על כל תלמיד לחשוב לאיזה סוג שייכת המילה שכתובה בכרטיס שקיבל, ולהכניסה במקום המתאים.

לאחר שכל הכרטיסים מויינו, יעבור המורה לדבר על האיפיונים. לכל סוג יש כללים דקדוקיים שונים, ועכשיו נחזור על חלק מהם. לאיזה סוג אפשר להוסיף אחריו את המילה "מאוד"? שם תואר – בודקים בכרטיסים שבמעטפה. איזה סוג מספר לנו על כמות? סדר? שם מספר. איזה סוג מספר על מי מדובר במשפט? שם גוף. לאיזה סוג ניתן להוסיף ה"א הידיעה ואת המילה "של"? שם עצם ושם פעולה.

קריאה ופעילות בעמוד 20 בספר.

נושא א': כינויי שייכות (עמ' 21–64)

עמ' 21–26: הטיית המילית "של"

המורה רושם על הלוח את המילה "של" ושואל: מה פירוש מילה זו? מתי משתמשים בה? – כאשר רוצים לתאר משהו ששייך למישהו. לדוגמה: הספר ששייך לאבא הוא ... (של) אבא. המחברת של הילד, היא ... (שייכת) לילד.

שלבים בגוף הנושא:

א. המורה מבקש משפטים נוספים בהם משולבת המילה "של" ולא נטייה שלה. מה אומר כאשר אני רוצה לספר על משהו ששייך לי? של... אני? – שלי, ועל משהו ששייך לך, נאמר... שלך. ומה פירוש שלה? שייך לה, וכך הלאה. המילה "של" יכולה לבוא בצורות שונות לפי שמות הגוף. כמה שמות גוף אנו מכירים? המורה משרטט על הלוח את סכמת הגוף המוכרת מספר "הדקדוק בלשון שלי" לכיתה ד', ומבקש מן התלמידים לומר את שמות הגוף לפי הסכמה. (מופיע גם בעמוד 113 בספר של כיתה ה'). לאחר מכן, מנסים יחד למצוא את נטיית המילה "של" המתאימה לכל שם גוף, ולרשום לצידו. ניתן לבקש להעתיק למחברת.

ב. קריאה ועבודה בעמוד 21 בספר. האותיות שמגלים הן: ה.כ.ב.ו.י.ם – אילו האותיות היחידות שנוספות למילים כאשר מדברים על משהו של... .

ג. בשביל מה אנו צריכים לדעת בדיוק אילו אותיות נוספות למילים כאלה? כדי להימנע משגיאות כתיב. אם נשמע את הצליל ה' למשל במילה: שלהם – נדע שמוכרח להיות שם ה"א ולא אות אחרת, כי באותיות הכנויים רק ה"א משמיעה צליל זה. וכך בצליל ה-ף בנטיות: שלף ושלף – כ' ולא ח'. אימונים בעמוד 23 בספר.

ד. המורה מחזיק בידו עט ומכריז: זה העט שלי. אתם יודעים של מי העט הזה? – של המורה. נכון, ראיתם מי אמר "שלי" והבנתם. אבל אם הייתם מוצאים עט שעליו פתק, ובו רשום: "העט הזה שלי", הייתם יודעים למי הוא שייך? לא. כשקוראים משהו כתוב לא רואים מי כתב, ולכן חייבים לציין זאת. וכשקוראים, צריך לשים לב על מי מדובר. קריאה ועבודה בעמוד 25.

ה. גם כשאנו מחברים בעצמינו משפטים שבהם אנו משלבים נטיות של המילה "של", עלינו להקפיד לציין על מי מדובר. לא נכתוב: היא שמחה כי אמא שלה באה. אלא נכתוב: רותי שמחה כי אמא שלה באה. התלמידים מתבקשים לחבר במחברת משפטים בשילוב נטיות המילה "של". המורה יעתיק דוגמאות של משפטים שחוברו על ידי התלמידים אל הלוח, בהשמטת נטיית "של". על שאר התלמידים לגלות איזו מילה חסרה, ולהשלימה כראוי על הלוח.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 22, 24, 26.

עמ' 27-32: כינויי שייכות למילים שונות

המילים שניטות בפרק זה מדורגות לפי דירוג מכוון. על המורה לשים לב לא להקדים את המאוחר ולתת משימות על מילים מתאימות לשיעור, במיוחד כאשר התלמיד נדרש לכתוב את צורת הנטייה בעצמו, ולא רק לפרש אותה. להלן מהלך הדירוג:

א. מילים בעלות הברה אחת שאין בהן אותיות ניקוד א.ו.י. באמצע המילה, אין בהן חשש לשגיאות כתיב על רקע החלפת הומופונים, ואין שינוי בניקוד המילה היסודית. (גן, נר)

ב. מילים כנ"ל שעלולים לשגות בהן שגיאות כתיב בהחלפת הומופונים, ואין שינוי בניקוד המילה היסודית. (עט, עם)

ג. מילים בעלות הברה אחת שיש בהן אימות הקריאה א.ו.י. באמצע המילה, גם אם יש בהן חשש לשגיאות כתיב. (כיס, קול, ראש)

ד. מילים שמסתיימות בה"א שותקת שנהפכת ל-ת' בנטייתיה, אך ניקוד המילה היסודית לא משתנה בהטיה. (שמחה, ביצה)

ה. מילים שהניקוד של המילה היסודית משתנה במהלך ההטיה. (ספר, גברת, בית).

שאלת חזרה ופתיחה: אילו אותיות יכולות להתווסף למילה "של"? אותיות הכ.נ.ו.י.ם. הן נקראות כינויי שייכות, למה? – כי הן מספרות למי הדבר שייך. כינויי השייכות, האותיות הללו שמספרות למי הדבר שייך, יכולות להתווסף גם למילים אחרות. מלבד המילה "של". כל שם עצם יכול לקבל אותן, ולתת מידע גם על השייכות. לדוגמה: כשאני אומר "מחברת", אני מבין למה הכוונה, אבל כשאני אומר "מחברתו" אני יודע שמדובר לא סתם במחברת, אלא במחברת שלו.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 27 בספר. כינויי השייכות שנוספים למילית "של" דומים לכינויי השייכות שנוספים לשאר המילים, חוץ מהתוספת לגוף נסתרים ונסתרות.

ב. המורה מבקש מן התלמידים לשחזר / לעיין בברכת המזון ולמצוא מילים שבהן כינויי שייכות. כמו: בטובו (טוב שלו), בריתך (ברית שלך). הדברים נכתבים על הלוח. ובמחברות, תוך הדגשת אותיות הכינויים.

ג. המורה שואל כיצד נאמר במילה אחת... על נטיות שונות של המילה "נר", ורושם בלוח לפי סדר ההטיה (סכימת גוף). לדוגמה: כיצד נאמר נר שלי? נרי וכו'. לאחר מכן, ימחק המורה את המילה נר וישארו רק כינויי השייכות. אל הלוח יגש תלמיד והמורה יבקש ממנו למלא באחד מן המקומות את המילה "גג" ולהסביר את המילה שנוצרה בשתי מילים, לדוגמה: גגם – גג שלהם. לאחר שבעזרת עשרה תלמידים ההטיה התמלאה בנטיית המילה "גג", יבקש המורה מן התלמידים לכתוב במחברת הטיה מלאה של המילה "דג" (על התלמידים לנקד את כינויי השייכות).

ד. יוסי אוהב לכתוב בקיצור, לכן שמח מאוד ללמוד על כינויי השייכות. הוא למד שבמקום לכתוב עט שלי אפשר לכתוב עטי... וזה מצא חן בעיניו. הבעיה שהוא לא יודע כיצד לכתוב עטי, ב-א או ב-ע', ב-ט' או ב-ת' בסוף הוא החליט לכתוב: "העט שלי חדש." (המורה כותב על הלוח) וזהו, הוא פחד משגיאות כתיב במילה עטי. האם החשש שלו היה מוצדק? לא. המילה עט נשארת עם אותן אותיות גם כשנוספים לה כינויי השייכות. כל המילים עטי עטן עטנו וכו' נשארים באותיות ע' ו-ט' כמו במילה עט. כשגילה זאת יוסי שמח, מחק את המילים עט שלי – וכתב עטי (הדגמה על הלוח). בכל זאת, כאשר המורה שלו בדק את המשפט שכתב, הוא סימן לו שגיאה, אתם מגלים אותה? יוסי השאיר את ה"א הידיעה לפני המילה עטי, הוא לא ידע שכאשר המילה היא עם כינויי שייכות לא מוסיפים לה את ה"א הידיעה, מספיק לומר עטי חדש, ולא 'העטי חדש'. רק כאשר המילה ללא כינויי שייכות אפשר להוסיף לה את ה"א הידיעה. קריאה ועבודה בעמוד 29.

ה. באחד מכינויי הגוף יש נקודה חשובה, הבה נגלה אותה. קריאה ועבודה בעמוד 31. ראינו שהמפיק הוא נקודה חשובה, שלפעמים משנה את משמעות המילה.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 28, 30, 32.

עמ' 33-38: השתנות מילת היסוד בהטיה

המורה שואל, ורושם את תשובות התלמידים על הלוח: מהי מילת היסוד של המילה: כיסו? כיס, קולנו? קול, ראשי? ראש. כמה אותיות יש במילה "כיס"? 3, כמה צלילים שומעים במילה זו? 2, מדוע? ישנה שם האות י' שאינה משמיעה צליל. וכך גם בקול ובראש. האותיות א. ו. י. מופיעות לעיתים בתוך המילים, גם בלי להשמיע צלילים. האם הן נשארות בכל ההטיה של המילים?

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 33 בספר.

ב. המורה מזמין ללוח ילד שיכתוב נכון נטיית מילה לפי בקשת המורה, לדוגמה: סוד שלנו. (המילים צריכות להיות בנות הברה אחת וכוללות אותיות א/ו/י שותקות). המורה יכול לסיים בפעילות מבדחת בה הוא מציג תלמיד שמתבקש לכתוב נטייה ושוגה באופנים שונים. בכל פעם יכתוב המורה בשגיאה אחרת ויבקש מן התלמידים לחוות דעה. לאחר שגילו את השגיאה, ימחק המורה את המילה, ויכתוב שנית בתיקון השגיאה הקודמת אך בשגיאה חדשה עד שיגיע לנטייה הנכונה. לדוגמה: חוט שלה - חֹטָה, חוֹתָה, חוֹטָה, כוֹטָה, חוֹטָה, חוֹטָה.

ג. עד עכשיו פגשנו והטינו מילים בצורה שכל מילת היסוד היתה בכל הנטיות, רק נוספו להן אותיות כינויי השייכות. המורה כותב על הלוח את המילה: תלמיד, ומבקש מאחד התלמידים לגשת ולשנות את המילה כך שתהיה מילה מקוצרת ל- תלמיד שלי. האם צריך למחוק משהו או רק להוסיף? יש צורך רק להוסיף י', אבל המילה נשארה כמו במילת היסוד. אבל יש מילים שמשנות קצת כאשר מטים אותן. המורה כותב על הלוח את המילה: כֶּתֶה ומבקש מתלמיד לגשת ולשנות את המילה כך שתהיה מילה מקוצרת ל- כֶּתֶה שלי. כאן לא רק מוסיפים, אלא האות ה"א נמחקת ונהפכת ל- ת - כֶּתֶתִי.

ד. קריאה ועבודה בעמוד 35. ניתן להוסיף משימות כמו המופיעות בתחתית העמוד בעל פה או בכתב על הלוח ובמחברות. (לפעול בעיקר על מילים בסיומת ה').

✎ ילדים המסוגלים לשים לב לפרטים, יוכלו לגלות גם הבדלים דקים של ניקוד המילה שמשתנה לעיתים בהטיה. לשם כך הבאנו את השיעור הבא, והוא נתון לשיקול דעת המורה, בהתאם לרמת הכיתה.

ה. עד עכשיו ראינו שמילת היסוד שמסתיימת ב- ה משתנה, הה"א נופלת ובמקומה באה האות ת'. לפעמים מילת היסוד משתנה בנטייה רק בניקוד שלה.

יש לזה כללים, אבל לומדים אותם בשלב מאוחר יותר. עכשיו עלינו רק להכיר בעובדה שיש אפשרות כזו. קריאה, הדגמה ועבודה בעמוד 37.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 34, 36, 38.

עמ' 39-44: הבנה בכינויי השייכות

לשם מה אנו לומדים על כינויי השייכות? עד עכשיו הדגשנו בעיקר איך כותבים את המילים עם כינויי השייכות, כיצד הן ניטות ומשתנות. זה יעזור לנו לכתוב בכתוב נכון. אותיות הכ.ב.ו.י.ם, וגם האות ת' שנשמעת תמיד בנטיית של המילים שמסתיימות ב-ה. אבל הלימוד על כינויי השייכות יעזור לנו לעוד תחום... הבנה. כשאנו מדברים זה עם זה אנו משתמשים בכינויי שייכות, ועוד יותר מכך נוכל למצוא זאת בקטעים כתובים. כדי להבין את המילים אנו צריכים לשים לב שיש כאן כינוי שייכות, המילה "משכורתו" אינה מילה חדשה לנו, היא בסך הכל קיצור של שתי המילים המוכרות: משכורת שלו. לאחר שאנו יודעים זאת נוכל לחפש למי מכוון הכינוי, ולהבין בדיוק במה מדובר.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 39 בספר. בעמוד זה המילים שיש בהן כינויי שייכות מודגשות. על התלמידים רק לפרק את המילה המודגשת ולמצוא למי היא מכוונת. בעמוד 41 נדרשים התלמידים לזהות בעצמם את מילות השייכות, המורה יפעיל שיקול דעת בנוגע להתאמת דרישה זו על פי רמת בני כיתתו.

ב. כשאנו מכירים ומבינים מילים עם כינויים, וגם יודעים מהו הכתיב הנכון שלהם, אנו יכולים גם להשתמש בצורה זו כאשר אנו כותבים. המורה כותב על הלוח משפטים שבהם משולבת נטייה של המילה "של", ועל התלמידים להעתיקם למחברות ולחליפה במילה בעלת כינוי שייכות מתאים. לדוגמה: האיש חיפש את **הכובע שלו**, ופתאום נזכר ששכח אותו באוטובוס כשנסע **לבית שלו**. כשמשתמשים במילים עם כינויים השפה הופכת להיות בוגרת ומיוחדת יותר מאשר שימוש במילים שלי שלה וכד'. התלמידים מתבקשים לחפש בספרים משפטים שבהן משולבות נטיות המילה "של", ולהעתיק אותם למחברות בהחלפתם למילה בעלת כינוי שייכות מתאים. התלמידים יגלו שאין הרבה שימוש בנטיית "של". בד"כ כותבים בספרים מילים עם כינויי שייכות. ניתן לבקש להעתיק משפטים שבהם מילים עם כינויי שייכות כמו שהם.

עמוד 43 מתאים לאוכלוסייה המכירה באפשרות השימוש במילון ככלי עזר למציאת הגדרות למילים בלתי מוכרות. תלמידים שטרם נתקלו במושג זה, יצטרכו לקבל הקדמה קלה או לדלג על הדף העוסק בנושא זה.

ג. עד עכשיו עסקנו במילים שאנו מכירים, גם את כינויי השייכות היכרנו. אבל מה נעשה כאשר אנו שומעים או קוראים מילה שאינה מוכרת, והיא מוטיית עם כינוי

שייכות. כיצד נגלה את הפירוש שלה? האם נוכל למצוא אותה במילון? קריאה ועבודה בעמוד 43. ניתן להוסיף משימת חיבור משפטים למילים המופיעות בעבודה ראשונה. הדבר יערך לאחר עיון במילון שיערך על ידי התלמידים / בהקשבה להקראת המורה למציאת הגדרות למילים המופיעות בה. בעבודה שנייה יתכן שהתלמידים הפחות כישרוניים יצטרכו הכוונה כיצד לגלות את הנטייה המתאימה של המילה להשלמה. (יש לחשוב איזו מילה מתאימה להשלמה, למצוא למי המילה מכוונת, כיצד ניתן להשלים את המשפט בשתי מילים, וכיצד להפוך אותן למילה אחת תוך שימוש בכינוי שייכות מתאים).

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 40, 42, 44.

עמ' 45-48: שמות עצם ברבים

בעמודים 45, 46 ישנה התייחסות לסימנות הרבים בהתאמה למין שם העצם. ואילו בעמודים 47, 48 ישנה התייחסות לסימנות הרבים בהתאמה לסימנת היחיד, בלי קשר למינו. מטרתה של הקניית נושאים אלו היא היכרות עם הצורות השונות של הסימנת ברבים, הקפדה על הכתיב הנכון שלהם (למשל, שני יודיים לסימנת הרבים של מילים המסתיימות ביחיד ב-י). הדבר ישמש כהכנה ללימוד צורת ההטיה של מילות השייכות ברבים. בהטיה ברבים ישנו הבדל בין מילה המסתיימת ב-ות לבין המסתיימת ב-ים, ולכן הודגש נושא זה בין ההטיה ביחיד להטיה ברבים. מה גם שהוא משמש פסק זמן להטמעה של הטיית היחיד ולהכנה לקליטת הטיית הרבים.

המורה מבקש מן התלמידים "לזרוק" מילים עם כינויי שייכות. הוא רושם אותן על הלוח בטור (בתנאי שהן בלש' יחיד, אם תוצע המילה "מחברותיו" למשל, יתעלם המורה ולא ירשום אותה על הלוח). לאחר איסוף כ-5 מילים, הוא מבקש לרשום לצד כל אחת את מילת היסוד שלה. האם מילים אלה הן בלש' יחיד או רבים? יחיד. אבל אנחנו יכולים להפוך אותן ללשון רבים, לדוגמה - כְּסָא-כְּסָאִי, כְּסָאוֹת. המורה מבקש מתלמיד לגשת ולסמן את סימנת הרבים המופיעה בכל שם שנהפך לרבים. ללשון רבים יש סימנות שונות - ים, ות, ים.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 45 בספר. לשם היכרות עם המילים יוצאות הדופן יש לערוך משימה דומה לעבודה שנייה בעמוד 46. המורה כותב מילה ברבים על התלמידים להדגיש את סימנת הרבים שלה ולשער האם היא לשון זכר או נקבה. אח"כ יש להפוך אותה ללשון יחיד ולזהות לפי כללי ההבחנה או לפי תוספת תואר מתאים אם היא לשון זכר או נקבה. - ואז להשוות להשערה הראשונית - ולגלות האם תמיד אפשר לדעת האם שם העצם הוא זכר או נקבה לפי צורתו ברבים.

ב. עד עכשיו שמנו לב לסיומת הרבים ובדקנו אם היא מתאימה לשם העצם ביחיד – לפי זכר או נקבה. בשפה שלנו יש התאמה של סיומות הרבים גם לפי הסיומת של היחיד. המורה יתחיל רשימה, ועל התלמידים להוסיף דוגמאות: למשל, שקיות, ידיות, עליות, זכויות... לכתוב אותן בטור על הלוח, להפוך אותן ליחיד ולבדוק לאילו סיומות ביחיד מתאימה הסיומת יות ברבים. וכך גם בקבוצת דליים, נקיים, שימושיים, גדיים... אח"כ המורה יאמר קבוצת מילים ביחיד המסתיימות באות ה"א – משקה, פרה, דירה... ולמצוא את אפשרויות סיומות הרבים שלהן. קריאה ועבודה בעמוד 47 תסכם את הכללים.

ג. המורה יכתוב מילה ביחיד על הלוח. מילה שהתלמידים יוכלו לפי ארבעת הכללים המופיעים בעמוד 47 לגלות את צורת הרבים שלה. תלמיד יגש יכתוב את צורת הרבים ויאמר לפי איזה כלל הוא גילה זאת.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 46, 48.

עמ' 49-52: הטיית השייכות למילים ברבים

המורה כותב על הלוח את המילה "עפרונות", ושואל: מה אתם יודעים על המילה הזו? – זה רבים של עיפרון, המורה יכתוב בצד ימין את המילה עיפרון. כיצד נאמר במילה אחת עיפרון שלי? עפרוני, המורה יכתוב תחת המילה עיפרון, את המילה "עפרוני" מה הוספנו למילה עפרון? כינוי שייכות – י – אם נרצה לומר במילה אחת עפרונות שלי – האם גם כאן נוסיף כינוי שייכות זה – עפרונותי? לא. למה? כי זו מילה ברבים, למילים ברבים יש הטיית שייכות שונה מאשר למילים ביחיד.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 49. ניתן לבקש מהתלמידים להעתיק את הטיית המילה "עטים" המובאת בעמוד זה למחברות – בצורת סכמת הגוף המוכרת.

ב. המורה שואל כיצד נאמר במילה אחת... על נטיות שונות של המילה "מחברות", ורושם בלוח לפי סדר ההטיה (סכימת גוף). לדוגמה: כיצד נאמר מחברות שלי? מחברותי וכו'. לאחר מכן, ימחק המורה מכל הנטיות את החלק – מחברות וישארו רק כינויי השייכות. אל הלוח יגש תלמיד והמורה יבקש ממנו למלא באחד מן המקומות את המילה "עפרונות" ולהסביר את המילה שנוצרה בשתי מילים, לדוגמה: עפרונותיהן – עפרונות שלהן. לאחר שבעזרת עשרה תלמידים ההטיה התמלאה בנטיות המילה "עפרונות", יבקש המורה מן התלמידים לכתוב במחברת הטיה מלאה של המילה "מצוות" (על התלמידים לנקד את כינויי השייכות).

ג. המורה כותב על הלוח את המילים: שעוני, שעוני, מטבעותיך, לשונך, צלן, שלחנם, מזונותינו, דרכה, דרכיך, ושואל: מה המשותף לכל המילים הללו? בכולן כינויי שייכות. האם כולן ביחיד או ברבים? לא. חלק מן המילים ביחיד, וחלק ברבים. כדי

לגלות בקלות איזו מילה היא ביחיד ואיזו ברבים, צריך לשים לב להבדלים. כבר ראינו בשיעור שעבר שיש מילים ברבים שלהן סיומת "ות", ויש מילים ברבים שלהן סיומת "ים". מה זה משנה? כשהמילים מקבלות את כינויי השייכות הן מתנהגות שונה. במילים שמסתיימות ב-ות' קל לנו להבחין בהבדל בין יחיד לרבים, כי צורת המילה נשארת בכל ההטיה נשמעת המילה השלימה, לדוגמה: המילה "בובות" מסתיימת ב... ות' והנטייה שלה בובותי, בובותיך, בובותיך, בובותיך, בובותיך, בובותיך, בובותיך... כל הזמן שומעים את המילה "בובות", וזה שונה מאוד מהמילה בובה, ונטיותיה: בובתי, בובתך וכו'. אבל במילים שמסתיימות ברבים ב-ים, קצת יותר קשה. כי צורת המילה משתנה בהטיה, האותיות ים' נעלמות. לדוגמה: כדורים - כדורי, כדוריך, כדוריך, כדוריך... לא שומעים כאן את המילה כדורים, וזה די דומה להטיית המילה ביחיד: כדורי, כדוריך, כדוריך וכו'. דומה, אבל שונה. קריאה ועבודה בעמוד 51. דרך הטיית המילה "מגף" ביחיד וברבים יוכלו התלמידים להשוות את התנועות השונות בכל נטייה, ואת ההבדל החשוב - הבדל הי' הקבועה בלשון רבים.

הבדל זה חשוב יותר בשלב זה מכיון שהתלמידים כותבים וקוראים בד"כ ללא ניקוד, ויש לעורר את תשומת ליבם לכתיב הנכון, להבנה ולהבעה נכונה של הדברים. דיוק בניקוד נדרש בד"כ רק בכיתות התיכון. הוא נחוץ לעיתים לצורך הבדל בין כינוי השייכות לגוף "מדבר" בו האות י' מופיעה גם בהטיית היחיד.

ד. המורה מספר: יוסי איבד משהו בבית, הוא ניסה לבקש מכולם שיעזרו לו בחיפוש, אך אף אחד לא שם לב אליו. הוא החליט לתלות שלט וכך כתב: (המורה כותב על הלוח) "מי שימצא ויחזיר לי את סנדלי יזכה במצוות השבת אבדה." המורה מבקש מן התלמידים לקרוא זאת בשתי צורות למילה המודגשת. מה יעשה יוסי כדי שיבינו מה בדיוק הוא רוצה? ינקד - אם מדובר בסנדל אחד שינקד - סנדלי, ואם מדובר בשניים - סנדלי. כאשר המשפט לא מנוקד אפשר לחפש סימנים נוספים, למשל אם יוסי היה כותב "מי שימצא ויחזיר לי את סנדלי הימני..." אפשר להבין שמדובר ב... סנדל אחד, ואם היה כותב "מי שימצא ויחזיר לי את סנדלי החדשים..." אפשר להבין שמדובר ב... זוג סנדלים. המורה כותב משפטים דומים שבהם התלמידים יצטרכו לגלות לפי הניקוד או לפי מילת התואר האם מדובר ביחיד או ברבים. ניתן להציע לתלמידים לחבר משפטים מתאימים בעצמם, ולכותבם על הלוח.

ה. המורה יכין דף עבודה שבו משימה כמו המופיעה בעמוד 52 - זיהוי צורת הנטייה הנכונה למילים ברבים. על התלמידים לנמק את בחירתם לפי הסיומת של המילה המקורית.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמוד 50, 52.

עמ' 53-56: אימונים בכינויי השייכות ברבים

היום נערך אימונים בכינויי השייכות ברבים. נתאמן על צורת כל נטייה ונטייה מכיון שבהטיית הרבים יש צורך לשים לב לפרטים, ולא לשכוח את הי' שאינה נשמעת.

שלבים בגוף הנושא:

א. המורה משרטט על הלוח טבלה בדומה לטבלה המופיעה בעמוד 53, עם המילים: ילדים, הורים, דודים, אחים. המורה מסביר: בשורה הראשונה נחפש את הקיצור של המילים הללו עם כינוי השייכות "שלי", ילדים שלי, הורים שלי, דודים שלי, אחים שלי. בשורה השנייה עם כינוי השייכות "שלך"; ילדים שלך וכו' בשלב ראשון יפעלו התלמידים באופן קולקטיבי ו"ימלאו" את הטבלה בשורות בעל פה: ילדי, הורי, דודי, אחי. בשלב שני יוזמן תלמיד ויתבקש למלא טור אחד; ילדי, ילדי, ילדי, ילדי, ילדי, ילדי. בשלב שלישי יבקש המורה מן התלמידים לעצום את עיניהם, ימחק נטייה אחת מאיזשהו מקום בטבלה, ויזמין תלמיד להשלים אותה כראוי. יש להקפיד על כך שהתלמידים ינקדו את כינוי השייכות, ולהסביר את חשיבות העניין בעיקר בנטיית "שלי", כדי להבדיל בין יחיד לרבים (ילדי / ילדי) ובנטיית "שלך" לעומת "שלך" (ילדי / ילדי). קריאה ועבודה בעמוד 53.

ב. לאחר כתיבת המשפטים המורה מקבל לידיו את אחת המחברות, ומעתיק אל הלוח מספר משפטים כשהוא משמיט מהם את מילת השייכות. על שאר התלמידים לשער מהי המילה החסרה, ולכתות אותה כראוי על הלוח. (בעת הצורך יוסיף המורה את פירוק המילה החסרה לשתי מילים, כמו: בגדים שלו).

ג. עד עכשיו התאמנו בחמש נטיות מתוך הטיית הרבים. נמשיך להתאמן על שאר הנטיות באותה צורה. המורה משרטט על הלוח טבלה חדשה, בדומה לטבלה המופיעה בעמוד 55, ופועל באותה דרך בנטיות החדשות. לאחר מכן, אם נשאר זמן אפשר לחזור על פעילות המופיעה בסעיף הקודם על המשפטים החדשים שנכתבים.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמוד 54, 56.

עמ' 57-60: חידוד ההבחנה בין הטיית היחיד להטיית הרבים

למדנו על הטיית היחיד וגם על הטיית הרבים. עכשיו נבדוק האם אנו מספיק מאומנים להבחין בין השתיים?

שלבים בגוף הנושא:

א. המורה כותב על הלוח שתי נטיות שייכות לאותו גוף – אחת ביחיד ושנייה ברבים. לדוגמה: תמונתי, תמונותי. על תלמיד לפרק כל מילה לשתי מילים, ולכתוב משפט שיכלול את שתי מילות השייכות, לדוגמה: כל תמונותי מסודרות באלבום, חוץ מתמונתי הממוסגרת שתלויה בחדר. קריאה ועבודה בעמוד 57.

ב. המורה יקבל את מחברת אחד התלמידים ויעתיק ללוח משפטים אחדים. על התלמידים לזהות את מילות השייכות, ולומר האם מדובר באחד/ בהרבה. התלמידים מתבקשים לנמק את החלטתם – אם לפי צורת ההטייה, או לפי תוכן המשפט.

ג. פעילות בספר בעמוד 59.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 58, 60. יש לבקש מן התלמידים לחזור על נושא כינויי השייכות המופיע בעמודים: 21-60 לקראת חזרה למבחן.

עמ' 61-64: חזרה וסיכום לנושא: "כינויי שייכות"

חלק מן המשימות המופיעות בעמודי החזרה בספר ניתן לערוך בכיתה, ואת חלקן להשאיר לעבודת בית כחזרה למבחן. בכיתה ניתן להוסיף את הפעילויות הבאות:

א. סיכום הכללים על ידי השלמה בעל פה של הכללים הכתובים בעמוד 61. אם התלמידים כבר מלאו את הכללים האלה בכתב, ניתן לחזור עליהם בצורה הפוכה, לדוגמה במקום לשאול: "לנקודה שבתוך הה"א שלה קוראים..." אפשר לשאול מי הוא ה"מפיק"? וכך בכל הסעיפים.

ב. כל תלמיד מקבל כרטיס ובו מילת שייכות (ביחיד או ברבים). המורה יספר סיפור או יאמר משפטים שבהם ישלב את פירוק המילים המופיעות בכרטיסי התלמידים. כל תלמיד ששומע את פירוק המילה הכתובה אצלו, צריך להצביע ולקרוא את המילה המקוצרת. המורה "ישפר" את סיפורו בעזרת המילה המקוצרת וימשיך הלאה. לדוגמה: המורה יספר למיכאל יש חדר פרטי. בחדר שלו הוא ... התלמיד שכתוב אצלו את המילה "חדרו" צריך להודיע על כך. אם יש צורך, יתחיל המורה בפעילות מקדימה ויבקש מן התלמידים לכתוב לעצמם את פירוק המילה הכתובה בכרטיסם לפני ההקשבה לסיפור.

ג. התלמידים מתבקשים לאתר בספרים מנוקדים ו/או ספרי קודש מילים שבהן כינויי שייכות. את המילים יש למיין לטבלה במחברת לפי יחיד ורבים, ולכתוב פירוק לכל מילה.

לש"ב - לחזור על הנלמד בעמודים 21-60, למבחן מסכם. במבחן יש לבדוק את ההכרה בהטיות השייכות מבחינת הכתיב, ההבנה וההבעה שלהן. יש לשלב משימות הדורשות פירוק מילת שייכות לשתיים, ומיזוג שתי מילים למילה שבה כינויי שייכות, ביחיד וברבים.

נושא ב': הסמיכות (עמ' 65-100)

הכרת הסמיכות ותפקידיה, הישתנות המילה מנפרד לנסמך, הכרת הסומך, סמיכות במילים מיוחדות, שרשרת של סמיכויות, ועוד לצורך הבנת נושא הסמיכות, מרכיביה וכלליה השתמשנו בספרנו בהמחשה של ספרים העומדים זה לצד זה. לצורך ההמחשה בכיתה כדאי להכין ספרים מוחשיים ואפשרות הנחתם על מדף מוכן לצד הלוח, או לפחות ספרים מצוירים כבדגמים

המופיעים במהלך נושא הסמיכות בספר. יש להקפיד שהקצה של המדף, עליו ישען הספר היציב יהיה בצד שמאל כדי שיהיה תואם לצורת הסמיכות בה הסומך הוא המילה השנייה, השמאלית יותר ברצף הכתיבה.

עמ' 65-70: הכרת תופעת הסמיכות ותפקידיה

המורה מציג מכונית משטרה, ושואל: של מי מכונית זו? שלי? שלכם? זו לא מכונית, ולא מכוניתכם, זוהי – מכונית של משטרה. עד עכשיו היכרנו מילות שייכות הקשורים לשמות גוף – שלי, שלך, שלכם וכו', למדנו איך אפשר לקצר, ובמקום לומר מכונית שלו, למשל – אפשר לומר מכוניתו. עכשיו נעבור ללמוד מה קורה כאשר הדברים שייכים למישהו אחר, אז אנו משתמשים במילה "של" – מכונית של המשטרה. אבל האם כאן אין אפשרות לקצר? יש ויש!!!

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודות בעמוד 65.

ב. המורה מצווה תלמידים אחדים בהוראות שבהם משולבת סמיכות. למשל: פתח את דלת הכיתה, הרם את יומן המורה, הראה לי היכן תמונות חדשי השנה, וכו' על התלמיד לבצע את ההוראה, והמורה ישאל אותו: דלת של מה פתחת? – של הכיתה, איך ידעת? לא אמרתי כלל את המילה "של" בהוראה? אמרתי רק "דלת הכיתה" (המורה רושם על הלוח), וכבר ידעת שהכוונה לדלת של הכיתה. וכן הלאה. בהוראה האחרונה יאמר המורה: אתה יכול לרשום בעצמך את זוג המילים ה... איך נקרא לזה? צריך שם...

ג. לצורה הזו של המילים יש שם. הבה נכיר אותו, ונוכל לדבר בצורה שנבין אחד את השני. שם העצם יכול להופיע בשלוש צורות (המורה רושם על הלוח): נפרד, נצמד, נסמך. ומדגים: כאשר הספר עומד לבדו – הוא נקרא נפרד. כך גם שם עצם העומד לבדו נקרא "נפרד", לדוגמה, המילה "יומן" יכולה לעמוד בפני עצמה, גם כשנשלב אותה במשפט "הרמתי יומן", המילה "יומן" נקראת נפרד, כי היא עומדת בפני עצמה. אבל כאשר שני ספרים צמודים זה לזה – כל ספר נקרא "נצמד". כך גם כאשר שם העצם מתחבר עם המילה שלי, או שלך וכו' – ומקבל כינוי שייכות, הוא נקרא נצמד. לדוגמה: יומני – שתי המילים יומן שלי נמצדו, המילה "יומני" איננה נפרד היא נקראת כבר "נצמד". את שתי הצורות הללו כבר היכרנו בעבר. היום אנו מתחילים להכיר את הצורה השלישית – המורה מניח את הספרים בצורה כזו שספר אחד נשען על השני. האם הם נפרדים? לא. צמודים? לא. כאן הם סמוכים זה על זה. יש ספר אחד שעומד יציב, והשני נשען, נסמך עליו. כך גם במילים: לזוג מילים שהם סמוכות זו לזו, ואחת נשענת על השנייה קוראים: סמיכות. למילה הראשונה בסמיכות קוראים נסמך, כי היא נשענת על המילה השנייה. אם כן, כל זוג מן המילים הללו: דלת הכיתה, יומן המורה, חדשי השנה נקרא... סמיכות. (המורה כותב את הכותרת בראש הלוח). בין שתי המילים בסמיכות נמצא לפעמים קו קטן – לקו הזה קוראים: "מקף".

ד. התלמידים מתבקשים לכתוב משפטים בשילוב הסמיכויות המופיעות על הלוח. לאחר מכן המורה יקבל מחברת של אחד התלמידים, ויעתיק ממנה משפטים אל הלוח, כשהוא משמיט את הסמיכויות. על שאר התלמידים לגלות איזו סמיכות חסרה, ולהשלימה על הלוח.

ה. המורה כותב בעצמו משפטים על הלוח / בדפי שכפול ובהם סמיכויות (רק מסוג השייכות). על התלמידים לזהות את זוג המילים שהוא סמיכות. במשפט הראשון התלמידים ינסו בכוחות עצמם, והמורה בודק בצורה כזו – האם באמת מתאים להוסיף כאן את המילה "של" בין שתי המילים? אם כן, זוהי אכן סמיכות.

ו. מה דעתכם על זוג המילים: ארוחת-עשר, האם זוהי סמיכות? נראה שכן, אבל אם ננסה להוסיף את המילה "של" בין שתי המילים, זה לא כל כך מתאים, שהרי הארוחה היא של התלמיד ולא של עשר... אלא, שסמיכויות אינן משמשות רק כקיצור של המילה "של", אלא יש להן תפקידים נוספים. קריאה ועבודה בעמוד 69.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 66, 68, 70.

עמ' 71-76: השתנות המילה מנפרד לנסמך (ביחיד וברבים)

המורה מבקש מן התלמידים לומר לו אישזהו זוג מילים שהוא סמיכות. המורה רושם את כל הדוגמאות על הלוח, ושואל: כמה מילים יש בדרך כלל בכל סמיכות? שתיים. אחת נשענת על השנייה, כמו... ספרים. מי נשען על מי? המילה הראשונה נשענת על המילה השנייה, היא נסמכת עליה לכן לה אנו קוראים "נסמך".

שלבים בגוף הנושא:

א. המורה מבקש מתלמידים לגשת ולהדגיש את מילות הנסמך בכל הסמיכויות שמופיעות על הלוח. איזו מילה נקראת נסמך? המילה ה... ראשונה בסמיכות.

ב. עבודה בעמוד 71 בספר. אפשר לבקש מן התלמידים דוגמאות לסמיכויות נוספות שבהן הנסמך זהה. (ים... חוטי... ילדי...)

ג. האם המילה בנסמך נראית ונשמעת בדיוק כמו המילה בנפרד, או שהיא שונה? המורה עובר על דוגמאות הסמיכויות הכתובות על הלוח, והופך את הנסמכים לנפרדים – האם הם שווים? לפעמים כן ולפעמים לא. (אם אין דוגמה לשינוי, על המורה להוסיפה: מיטת התינוק, המילה מיטה בנפרד, השתנתה ל"מיטת" בנסמך).

ד. קריאה ועבודה בעמוד 73 בספר. לאחר לימוד אופן ההשתנות ביחיד, יחזור המורה ויסקור עם התלמידים את הדוגמאות שעל הלוח – האם אכן המילים ביחיד השתנו לפי כלל זה של סיומת ה... – לסיומת ת. וכך גם לאחר לימוד אופן ההשתנות ברבים. לסיכום כדאי לרשום בטבלה – מתי יש שינוי בנסמך? כאשר יש סיומת ה ביחיד, וכאשר יש סיומת ים ברבים. אחרת – אין שינויים. למה משתנה הסיומת ה...? – לסיומת ת, ולמה משתנה הסיומת ים? – לסיומת י.

ה. פעילות בעמוד 75 בספר. בבדיקת התרגיל יש לבקש מן התלמיד לנמק את צורת ההשלמה שלו. האם היה שינוי או לא, ומדוע.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 72, 74, 76.

עמ' 77-80: כללים בנסמכים

כשאמא שואלת איפה "מפת השולחן"? היא מתכוונת למפה או לשולחן? למפה. ולכן, מה מתאים שתאמר: מפת השולחן הלבנה / הלבן? הלבנה. זוג המילים "מפת השולחן" נקראות... סמיכות. המילה הראשונה בסמיכות נקראת... נסמך. כשאנו משתמשים בסמיכות, אנו מדברים בעצם על הנסמך, ולכן לפיו יהיה המשך המשפט. צריך לשים לב אם הוא זכר, נקבה, יחיד או רבים, ולפי זה להוסיף תארים או פעלים. מה מתאים לספר על מפת השולחן – השרה אורה נעימה, או השרתה אורה נעימה? למה? כי "מפת השולחן" היא מפה, וללשון נקבה מתאים לומר "השרתה".

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 77. ניתן להוסיף ולהציג ציורים משעשעים של סמיכויות שהמילים שלהן דומות, רק סדר המילים שונה, וממילא המשמעות שונה. כמו: דבש דבורים, דבורי דבש. כסא המלך, מלך הכיסאות. ספר בישול, בישול ספר.

ב. המורה כותב על הלוח / בדפי שכפול משפטים שבהם סמיכות והמילה שאחריה חסרה. בסמיכות שתי המילים אינן בעלות אותו אפיון; אחת זכר ושנייה נקבה, אחת יחיד ושנייה רבים וכד'. על התלמידים לבחור באפשרות נכונה להשלמת המשפט, בהתאם לצורת הנסמך. לדוגמה: המורה כותב: מנורת השולחן... (האיר/ האירה) באור קלוש.

ג. המורה כותב על הלוח / בדפי שכפול משפטים שבהם סמיכות ומילות תואר / פועל מתאימות. בסמיכות שתי המילים בעלות איפיון זהה. על התלמידים להבין על מה מדובר, ולענות תשובות מתאימות. לדוגמה: מפת הארץ נפלה מן הלוח. מי נפלה – המפה או הארץ?

ד. בכיתות שבהן התלמידים מתקשים במשימות הנ"ל, עדיף להעמיק בהן ולדלג על נושא "כשיש נסמכים רבים", אבל בכיתות טובות רצוי וראוי להמשיך גם בנושא זה. בכיתות בינוניות ניתן ללמד את נושא הנסמכים הרבים באופן כללי, כדי לדעת את הכלל, אבל לא לדרוש מן התלמידים לתקן בעצמם את הטעויות.

ה. נחזור לספרים – מה קורא אם כמה ספרים רוצים להישען על ספר אחד ולהיות נסמכים לו? האם זה אפשרי? המורה קורא לתלמיד / מנסה בעצמו להעמיד ספר אחד במרכז, וכמה ספרים נשענים עליו מכל עבר. (אין הכוונה כאן לכמה ספרים שישענו זה על גבי זה בשורה, כי אז זה לא נקרא להישען על האחד). זה בלתי אפשרי. כך גם במילים, לא נכון להשתמש במילה אחת ולהסמיק אליה כמה

נסמכים. לדוגמה: אין לומר: בגדי ונעלי הילדים. נעלי ובגדי אלא הם נסמכים, והם לא יכולים להישען יחד על המילה "הילדים". אז מה עושים? מחלקים זאת לשני חלקים: בגדי הילדים ונעליהם. כך יש רק נסמך אחד, ואח"כ מוסיפים את השני בצורת נצמד עם כינוי שייכות מתאים. קריאה ועבודה בעמוד 79.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 78, 80.

עמ' 81-86: הכרת הסומך ואפיוניו

המורה מספר סיפור המתאר את חשיבות המילה השנייה בסמיכות. לדוגמה: אמא שאלה את מיכלי איזו מתנה היא רוצה ליום הולדתה, מיכלי ביקשה: שעון. אמא ניגשה לחנות שעונים ובחרה שעון קיר יפה לחדרה של מיכלי. מיכלי חיכתה ליום הולדתה, היא כבר דימינה את היד שלה ענודה בשעון יפה, חשבה עד כמה השעון יוכל לעזור לה בדרך לבית הספר וכו' וביום ההולדת - התאכזבה, מדוע? אמא קנתה שעון קיר, והיא רצתה שעון יד. והרי שנייהם שעונים? אבל הם שונים... יש לנו כאן שתי סמיכויות, איזה חלק שווה בהן? המילה הראשונה שנקראת... נסמך. וכל ההבדל הוא במילה השנייה, והוא הבדל חשוב. המילה השנייה שבסמיכות נקראת "סומך", היא סומכת ומחזיקה את הראשונה. המורה כותב על הלוח, ומקיף במעגל את מילות הסומך בסמיכויות: שעון קיר, שעון יד.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 81 בספר. לפני קריאת "שימו לב" בתחתית העמוד, אפשר לתת זאת בצורת חידה לתלמידים: איזה נס יש בסמיכות?...

ב. המורה כותב על הלוח או בדפי שכפול קטע שבו סמיכויות שנמחקו בהן הסומכים. על התלמידים לגלות לפי התוכן את החסר. לדוגמה: מכתב שהגיע מחו"ל: לסבא וסבתא שלום! מה שלומכם? איך מזג... אצלכם? אצלנו מנשבות רוחות עזות, ובגלל השלג הרב שהצטבר ברחובות, איננו הולכים לבית... אין לימודים ואין שיעורי... קצת משעמם בבית, אבל אם רוצים מוצאים מה לעשות, העיקר שיש מצב... טוב. המורה מסכם - כל המילים שהשלמנו היו... סומכים.

ג. האם למילות הסומך יש צורה מיוחדת, או שהיא זהה לצורת הנפרד? נבדוק בסמיכויות שהשלמנו... ראינו שמילת הסומך אינה משתנה, יש לה צורה רגילה. ובזה היא שונה ממילת הנסמך, שלפעמים משתנה. קריאה ועבודה בעמוד 83.

ככיתות שבהן התלמידים מתקשים במשימות הנ"ל, עדיף להעמיק בהן ולדלג על נושא "אפשר להישען על סומכים רבים", אבל בכיתות טובות רצוי וראוי להמשיך גם בנושא זה.

ד. נחזור למדף הספרים. מה דעתכם אם יש הרבה ספרים שעומדים יציב, ז"א הרבה סומכים, האם אפשר להשעין עליהם ספר אחד? כן. למה לא?! כך גם במילים: אם המילה הראשונה, הנסמך, נשענת וקשורה לשתי מילים שהם הסומכים שלה,

זה אפשרי. לדוגמה: שיעורי תורה ונביא אהובים עלי במיוחד. מיהו הנסמך? מהם הסומכים? נכון לומר כך? כן. קריאה ועבודה בעמוד 85 בספר.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 82, 84, 86.

עמ' 87-90: סמיכות במילים מיוחדות

בתחילת השנה למדנו על ה"א הידיעה. מה התפקיד שלה? מתי משתמשים בה? כאשר ידוע על מה מדובר. מה קורה בסמיכות שאנו יודעים בה על מה מדובר. למשל אני רוצה את המפה של השולחן, מפה ידועה. האם בסמיכות של מפת-השולחן צריך להוסיף את ה"א הידיעה בשתי המילים?

שלבים בגוף הנושא:

א. התלמידים מתבקשים לאתר את התשובה לשאלה הנ"ל בעיון בעמוד 87. את ה"א הידיעה ניתן להוסיף רק לסומך, למילה השנייה בסמיכות. לאחר הפעילות בעמוד יספר המורה סיפור וישלב בו סמיכויות שגויות שבהן ה"א הידיעה תוצמד למילת הנסמך. על התלמידים להיות ערים ולתקן אותו כל אימת ש"שגה".

בכיתות שבהן התלמידים מתקשים במשימות הנ"ל, עדיף להעמיק בהן ולדלג על נושא "אפשר להישען על סומכים רבים", אבל בכיתות טובות רצוי וראוי להמשיך גם בנושא זה.

ב. ׀ מדוע אנו מוסיפים ה"א הידיעה? כדי להודיע שמדובר במשהו ידוע. בסמיכות ה"א הידיעה מצטרפת ל... סומך. לפעמים הסומך כל כך ידוע שאין צורך להוסיף לו ה"א הידיעה גם בסומך. מתי? בשני מקרים: א. אם זהו שם פרטי – כמו: קול יעקוב. גם אם הוא ידוע, לא נאמר קול היעקוב. ב. אם זהו שם נצמד, שיש לו כינוי שייכות – כמו: ידי בְּנֵי, לא נאמר ידי הבני. לשמות פרטיים ולשמות שלהם כינויי שייכות לא מוסיפים אף פעם את ה"א הידיעה, גם לא בסמיכות.

ג. קריאה ועבודה בעמוד 89. בעת בדיקת העבודה רצוי לבקש נימוק.

ד. המורה יערוך עבודת כיתה בדומה למופיעה בעמוד 90. התלמידים יתבקשו לחבר משפטים בשילוב סמיכויות אלו. המורה יעתיק חלק מן המשפטים אלו הלוח כשהוא משמיט את מילות הסומך. על התלמידים להשלים את הסומך בהתאם, עם או בלי ה"א הידיעה, ולנמק מדוע.

ה. המורה מחלק את הלוח לשלושה טורים, בראשון יכתוב "דודי", בשני "ישראל" ובשלישי "איש". המורה מזמין אל הלוח שלושה תלמידים, כל ילד עומד באחד הטורים. המורה משמיע מילת נסמך, וכל ילד מחבר סמיכות מתאימה לטור שלו. לדוגמה: בן דודי, בן ישראל, בן האיש. יש לציין בפני התלמידים כי במקום שאפשר להוסיף את ה"א הידיעה, עליהם להוסיף אותה. אח"כ המורה מזמין שלושה תלמידים נוספים ומשמיע בפניהם מילת נסמך שונה, לדוגמה: תפילה (שתהפך ל"תפילת"). נוספים ומושמיע בפניהם מילת נסמך שונה, לדוגמה: תפילה (שתהפך ל"תפילת"). בצורה זו תודגש האפשרות להוספת ה"א רק בטור השם הכללי הנפרד.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 88, 90.

עמ' 91-96: שרשרת של סמיכויות, הבנה בסמיכות

נחזור לספרים. המורה מניח ספר אחד עומד יציב, ואחריו ספרים הנשענים זה על זה. (כמו בשרטוט בעמוד 91 בספר). מה קורה פה? על מי נשענים? הספר השני נשען על הראשון, והשלישי? נשען על השני וכו' אז הספר השני הוא סומך או נסמך? גם זה וגם זה. איזה ספר הוא רק סומך? הראשון. איזה ספר הוא רק נסמך? האחרון. וכל השאר באמצע הם גם וגם. האם מצב זה קיים? כן, אבל לא כל כך יפה. כך גם במילים: לפעמים יש מילת סומך אחת שקשורה אליה שרשרת של סמיכויות. לדוגמה: במקום לומר (המורה כותב על הלוח) הבית של הסגנית של המנהלת של בית-הספר, אפשר לומר: בית סגנית מנהלת בית-הספר. איזה בית? של הסגנית, ז"א הבית הוא נסמך למילת הסומך "סגנית". איזו סגנית? של המנהלת, ז"א הסגנית היא לא רק סומך אלא גם נסמך למילת הסומך "המנהלת" וכן הלאה.

מי מוכן להציע המשך למשפט? המשימה לא קלה. צריך לבדוק מהי המילה שהיא רק נסמך כאן? "בית" כשהכוונה ל-בית, כלומר, מדברים פה על... בית, ולכן ההמשך של המשפט צריך להיות מתאים, בלשון זכר יחיד. למשל: היה פתוח לרווחה. צורה זו של שרשרת סמיכויות קיימת, אבל לא כל כך מומלצת. לפעמים השרשרת כל כך ארוכה שכבר קשה להבין על מה מדובר.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 91 בספר. לפני קריאת כלל הוספת ה"א הידיעה בשרשרת של סמיכויות, אפשר לתת לתלמידים לשער היכן אפשר להוסיף ה"א הידיעה בשרשרת סמיכויות כשחלק מן המילים הן גם נסמכים וגם סומכים.

ב. המורה כותב על הלוח שרשרת סמיכויות, ועל תלמיד לגשת ולהמשיך את המשפט בצורה מתאימה. כדאי שיהיה קשר בין ה"שרשראות" בכך שכל שרשרת תהיה דומה לקודמתה, רק תופחת ממנה המילה הראשונה שהיא הנסמך. כך יודגש הצורך לשים לב למילה הראשונה - הנסמך. לדוגמה: טלפון מזכירת עורך הדין ... מזכירת עורך הדין... עורך הדין... הדין...

ג. אחרי שאנו יודעים מהי סמיכות וכיצד כותבים אותה, כדאי שנתחיל להשתמש בה. פעילות בעמוד 93 בספר. לאחר כתיבת הסיפור הקצר שכולל את הסמיכויות (לפחות את רובן) המופיעות בעמוד, יעתיק המורה את הסיפור מאחד התלמידים כשהוא משמיט את הסמיכויות. על שאר התלמידים לגלות מהן הסמיכויות החסרות ולהשלים אותן בצורה הנכונה בקטע. (לשים לב מתי צריך להוסיף את ה"א הידיעה).

ד. אם אנו נפגשים עם סמיכות שאיננו מכירים, ואנו רוצים לחפש את פירושה במילון. באיזה ערך נוכל למצוא אותה? בסמיכויות יש שני סוגים. יש סמיכויות שכל אחד יכול ליצור, הן מורכבות משתי מילים רגילות שאחת נשענת על השנייה. למשל: כרטיס נסיעה. אם אנו יודעים מה פירוש כל מילה, הבנו את הסמיכות. לסמיכויות פשוטות כאלה נוכל למצוא במילון פירוש לכל מילה, ולהבין את כל הסמיכות.

אבל יש סמיכויות מסוג אחר, שהן הפכו כבר לביטויים, ופירושן אינו רק הסבר מילולי של כל מילה שבהן. לדוגמה: בית-ספר, הוא אינו רק בית של ספר. או דרך-ארץ, היא אינה סתם דרך בארץ. סמיכויות שהן ביטויים לא נוכל להבין לפי פירוש כל מילה בנפרד, ולכן נוכל למצוא אותן במילון בשלימותן. איפה? נחפש את מילת הנסמך לפי סדר א' ב' המילוני, שם אמורה להופיע הסמיכות ופירושה.

ה. קריאה ועבודה בעמוד 95 בספר.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 92, 94, 96.

עמ' 97-100: חידוד ההבחנה בין סמיכות לשם+תואר

הנושא שאנו עוסקים בו הוא... "סמיכות", המורה רושם על הלוח. נניח שהיה מגיע אלינו היום תלמיד חדש, כיצד הייתם מסבירים לו מהי סמיכות? מילים שסמוכות זו לזו, קשורות אחת לשנייה. האם כל זוג מילים סמוכות הוא סמיכות? חפשו את התשובה בעמוד 97 בספר.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 97 בספר. את הרמזים והתזכורות ניתן להעביר עוד בטרם מילוי המשימה בעמוד. בבדיקת העבודה יש לבקש פירוט על כל זוג מילים, כדלהלן:

א. מהו סוג כל מילה + נימוק ג) האם זוג המילים הוא סמיכות או לא. + נימוק.

ב. כל תלמיד יקבל כרטיס עליו רשומה מילה שניתן לשבץ בסמיכות. על התלמידים לכתוב על הכרטיס שני זוגות שבהם ישלבו את המילה הזו, זוג אחד יהיה סמיכות, וזוג שני לא. לדוגמה: שלג – כדור שלג, שלג לבן. כל תלמיד בתורו יקרא את זוגות המילים שכתב, ועל שאר התלמידים לזהות מהי הסמיכות, ולכתוב על הלוח.

אחר כך התלמידים משרטטים טבלה במחברת; בצד ימין יכתבו את הסמיכויות שנאספו על הלוח, בטור ראשון יכתבו את מילת היסוד של הנסמך – ויבדקו אם היא אכן שם עצם. (אם אפשר להוסיף לה את המילה "של"). בטור שני יכתבו את מילת הסומך, ויבדקו אם גם היא שם עצם. כך יבדקו התלמידים את השערתם הקודמת, ויראו האם אכן כל זוגות המילים שזיהו כסמיכויות הן אכן סמיכויות.

בכיתות שבהן התלמידים מתקשים במשימות הנ"ל, עדיף להעמיק בהן ולדלג על נושא "למה חשוב לזהות סמיכות?". ניתן לבקש מן התלמידים לכתוב משפטים בשילוב הסמיכויות הכתובות על הלוח. אח"כ להעתיק חלק מן המשפטים ללוח תוך השמטת הסמיכויות, ולבקש משאר התלמידים להשלימן בהתאם. בכיתות טובות רצוי וראוי להמשיך גם בנושא הבא.

ג. הצלחנו יפה לזהות סמיכויות, אבל לשם מה הדבר כל כך חשוב? כאשר זוג המילים מופיע בסמיכות, יש לו התנהגות שונה מאשר זוג מילים שהוא שם עצם ותואר, או שם עצם ופועל. בזוג מילים שאינו סמיכות צריכה להיות התאמה של זכר או נקבה, יחיד או רבים. לדוגמה: אם אנו רוצים לספר על כיסא – נקפיד לומר

מילים מתאימות ללשון זכר: הכיסא הגדול נפל. אבל כאשר מדובר בזוג מילים שהוא סמיכות אין צורך בהתאמה כזו. כל מילה לעצמה, לדוגמה: כיסא המלכה נפל. לתלמידים המסוגלים ליותר ניתן להצביע גם על כך שבזוג מילים רגיל ה"א הידיעה תופיע לפני שם העצם וגם לפני התואר המלווה אותו, ואילו בסמיכות ה"א הידיעה תופיע רק לפני הסומך, הוא המילה השנייה. ולכן: הכיסא הגדול, אבל כיסא המלכה. קריאה ועבודה בעמוד 99.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 98, 100. יש לבקש מן התלמידים לחזור על נושא הסמיכות שבין העמודים: 65–100.

עמ' 101–102: משחק חזרה על נושא "הסמיכות"

במשחק הסיכום ניתן להשתמש בתור סיום לשיעור החזרה. במהלך השיעור יש לעבור על נושאי המשנה שנלמדו. ניתן להיעזר בהצעות הבאות:

א. המורה מציג הנחת ספרים על המדף, באחת מהצורות המופיעות בספר להמחשת כללי הסמיכות. על התלמידים לשחזר למה הדבר רומז, ומה אנו לומדים ממנו לנושא הסמיכויות. בעת הצורך ניתן להפנות את התלמידים לעיון ואיתור המידע בספר.

ב. התלמידים יוצרים רצף סמיכויות לאורך כל טור. ניתן לערוך פעילות זו בעל פה בשליפה מיידי, או בכתב – בהעבר דף מתחילת הטור אל סופו. מהלך הפעילות: תלמיד ראשון כותב סמיכות כרצונו. תלמיד שני משתמש במילת הסומך כמילת הנסמך בסמיכות שלו, וכך הלאה. (בדומה למופיע בעמוד 75).

ג. התלמידים יכינו זה לזה "מבחן עמיתים". כל תלמיד יקבל מן המורה דף שלד להכנת המבחן. בהוראה הראשונה יכתב: הקף במעגל רק סמיכויות. על התלמיד המכין את המבחן לכתוב זוגות של מילים, אשר רק חלקן יהיה סמיכויות. בהוראה השנייה יהיה כתוב: השלם את המשפט בהתאם לנסמך, לדוגמה: קופסת האתרוגים נפלה / נפלו מן הדוכן. על התלמיד המכין את המבחן לכתוב משפטים שבהן הפועל חסר, וישנן אפשרויות לבחירה. ניתן להחליף משימה זו ב"המשך את המשפט בהתאם לנסמך", לדוגמה: קופסת האתרוגים... לאחר הכנת המבחן יעביר כל תלמיד לבן זוגו את מבחנו, והלה יצטרך למלא את ההוראות כראוי. מחבר המבחן אמור לבדוק את המבחן לחברו, ולבסוף כל העבודות מוגשות למורה לעיון. אם רעיון "מבחן העמיתים" אינו מתאים, ניתן לבצע משימות אלו בדפי שכפול מלאים.

ד. בכיתה שהעמיקה בכל הנושאים שדרשו יכולת גבוהה יותר, יש להוסיף פעילויות "מותר או אסור" לאופנים שונים של התבטאויות. המורה משמיע משפט, ועל התלמידים לבחון האם שגה. אפשרויות השגיאות הן: 1) שימוש בנסמכים רבים, כגון: סיפורי ושירי האיש נכתבו בספר. 2) הוספת ה"א הידיעה לנסמך במקום לסומך, כגון: קיבלתי את הדמי חנוכה מדודי. 3) אי התאמה של התואר לנסמך, כגון: משרד מזכירות בית הספר פתוחה עד השעה 2.00.

ה. בעת הצורך יש לבסס את אופן השינויים מנפרד לנסמך.

לש"ב - לחזור על הנלמד בעמודים 65-100, למבחן מסכם.
 במבחן יש לבדוק את הכרת הסמיכויות מבחינת הכתיבה וההבנה שלהן.
 יש לשלב משימות דומות למשימות שנערכו בשיעור החזרה.

נושא ג': שם מספר (עמ' 103-112)

מספר מונה (זכר ונקבה), שם מספר חלקי, שם מספר מיודע.

עמ' 103-106: שם מספר מונה, זכר ונקבה

המורה יציג את "סל השפה" המוכר, ויוציא מתוכו את שקיק ה"שמות", מתוכה יוציא את המעטפה שאת תוכנה כבר היכרנו: שם עצם. ומעטפה שעליה אנו עומדים להתעכב עכשיו: שם מספר. שם מספר עוזר לנו לתאר את הכמות, ואת הסדר של הדברים. השנה נתעכב על שם מספר מונה, העונה לשאלה "כמה?"

שלים בגוף הנושא:

א. המורה מבקש מן התלמידים למצוא בכיתה חפצים שיש במספר שהוא כותב על הלוח: 1 (לוח, דלת) 2 (גירים) וכו' לפי המצב. המורה רושם לצד כל ספרה את שמות החפצים המתאימים לה. כשאנו קוראים משפט שבו יש מספרים אנו צריכים לדעת איך לקרוא זאת. האם להזכיר את המספר לפני שם העצם, או אחריו. האם בלשון זכר או נקבה. קריאה ועבודה בעמוד 103.

ג. התלמידים מתבקשים לפתוח ספר כלשהו ולחפש בו שמות מספר. המורה ירשום על הלוח את שמות המספרים תוך כדי מיונם ללשון זכר וללשון נקבה, ובהתאמה של מספר מול מספר, לדוגמה: 5 - חמישה, חמש וכו'. לאחר שש דוגמאות ניתן כבר לתת לתלמידים לשער מדוע המורה לא כתב את כל שמות המספר ברשימה אחת? ולהגיע עימם למסקנה שלכל מספר מונה יש שתי צורות. בשביל מה? אחת מתאימה לשם עצם בזכר, ואחת לשם עצם בנקבה.

ג. לעיין ברשימת שמות המספר ללשון זכר שבעמוד 105, ולמצוא את מה שמיוחד בהם - ה"א נוספת במספרים עד 10. לעיין ברשימת שמות המספר ללשון נקבה בעמוד זה, ולמצוא את מה שמיוחד בהם - ה"א נוספת במספרים שמ-10 עד 20.

"שלושה לזכרים, שלוש לנקבות. והכלל: בשם המספר משלושה ועד עשרה לזכר בה"א בסוף. ולנקבה בלא ה"א."

(ספר "בנין שלמה" לר' שלמה זלמן הענא)

ד. המורה משמיע מספר מונה, ועל התלמידים לזהות אם הוא לשון זכר או נקבה אח"כ משימת שיום, המורה מציג ספרה כתובה על הלוח - והתלמידים צריכים לומר את צורת הזכר ואת צורת הנקבה של המספר. עבודה בעמוד 105.

ה. כיצד נשתמש בכל מה שלמדנו בחיי היום יום? הרי לא שואלים אותנו על כל מילה שאנו קוראים או כותבים אם היא זכר או נקבה. אלא – כשנרצה להוסיף למילה תואר או שם מספר – אז חשוב לנו לדעת אם שם העצם שאנו מתארים או סופרים הוא זכר או נקבה. צריך להתאים את שם המספר לשם העצם שאותו אנו סופרים. המורה מציג / מצייר על הלוח מספר פריטים, ומבקש לכתוב זאת במילים. לאחר שתלמיד ניגש וכתב, למשל, ארבעה כדורים. יש לבקש ממנו להסביר כיצד ידע לכתוב "ארבעה" ולא "ארבע". אם יאמר ש"כדורים" זה כמו בנים, יש לתת לו להתנסות גם בהתאמת שם מספר לביצים. ולהדגיש שוב את דרך הפעולה – רק שם עצם ביחיד נוכל לבדוק אם הוא זכר או נקבה, ולפי זה להתאים את המספר.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 104, 106.

עמ' 107–110: שם מספר חלקי

הרשימות שהיכרנו עד עכשיו היו של מספרים שלמים. אבל בכיתה ה', אתם כבר מתחילים להכיר מספר חלקי, שמתאר חלק מן השלם. אילו מספרים כאלה אתם מכירים למשל? חצי, רבע, שליש וכו'.

שלבים בגוף הנושא:

א. המורה מדגים בעזרת שרטוטים בדומה למופיעים בעמוד 107 בספר, ומבקש מן התלמידים לזהות את שם החלק הצבוע, ולכתוב משפט מתאים. לדוגמה: חצי העיגול הימני צבוע. לא תמיד אנו מדברים על חלק אחד, לפעמים מדובר בכמה חלקים, אז איך אומרים? 2 שלישים? 2 רבעים? חצי, שליש ורבע הם לשון זכר, ולכן נשתמש בלשון זכר ונאמר: שני שלישים וגם שני רבעים. פעילות בעמוד 107.

ב. מה קורה בשברים אחרים? המורה מציג דגמים של השברים חמישית עד עשירית, ומבקש מן התלמידים לכנות כל חלק צבוע בשם מתאים. ואם מדובר על שני חלקים שכל חלק הוא חמישית, גם כאן נאמר בלשון זכר שני חמישיות? לא. חמישית היא לשון נקבה לכן נאמר: שתי חמישיות. ומה יקרה בשישית? שביעית? וכו' אותו דבר, כולן לשון נקבה. קריאה ועבודה בעמוד 109.

ג. המורה שואל בעל פה שאלות בדומה למופיעות בעמוד 110. (תוך ציון הנתונים החשובים על הלוח), אפשר לתת משימה כזו בדפי שכפול או בכרטיס לכל זוג ילדים. על התלמיד העונה את התשובה לנמק את תשובתו.

ד. לתלמידים המסוגלים לכך ניתן לעורר תשומת לבם לכך שחלק משמות המספר החלקי זהים לחלק משמות הסודר, לדוגמה: חמישית, שישית, שביעית וכו'. אז איך נדע על מה מדובר? אם שם המספר מופיע לפני שם העצם, לדוגמה: חמישית כיתה, אז מדובר בחלק מן הכיתה, מספר חלקי. ואם שם המספר מופיע אחרי שם העצם, לדוגמה: כיתה חמישית, אז מדובר במספר סודר.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 82, 84.

עמ' 111-112: שם מספר לשם עצם מיוחדע

היכרנו את שם המספר המונה, שסופר שלמים וגם חלקים. המורה מזכיר שם מספר ועל התלמידים לומר אם מדובר בשלם או בחלק. לדוגמה: שמונה עשרה ברכות, שמונה עשיריות מהתשלום, שני שלישי מהעוגה, שלושים ושנים ימים וכו'. בדוגמה האחרונה יאמר המורה: שלושת הילדים. למה צורה זו שייכת? זו צורה מיוחדת, איך אומרים אותה במספר 4? ארבעת, ו-10 עשרת... מתי משתמשים בצורה זו?

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 111. חלק משמות המספר אינם משתנים כאשר מדובר בשם עצם מיוחדע, הבה נבדוק ונגלה אותם. שני, שתי, ארבע, חמש (שינוי תנועה), שש, שבע, שמונה, תשע, עשר. ובשאר? יש שינוי - מאָחַד - הפך ל- אָחַד. ובשאר שמות המספר בזכר נוספה האות ת'. אות זו בדרך כלל מתאימה לנקבה, אבל במספרים דווקא הזכר זכה בה. ובנקבה נמצא שינוי במקום שְלֹשׁ, נאמר שְלֹשׁ. הבדל נוסף ישנו בסדר, כאשר שם המספר מופיע עם שם עצם רגיל, המספר 1 יופיע לאחר שם העצם, לדוגמה: ילד אחד, ואילו כאשר שם העצם הוא מיוחדע, המספר 1 מופיע כמו שאר המספרים, לפני שם העצם, לדוגמה: אחד הילדים.

ב. לאחר כתיבת המשפטים, יקבל המורה מחברות כמה תלמידים ויעתיק ללוח משפטים כשהוא משמיט את שמות המספר. שאר התלמידים מתבקשים להשלים את שמות המספר החסרים בהתאם.

ג. המורה יכתוב משפט שבו שם מספר המתאים לשם עצם מיוחדע, ויבקש מן התלמידים להמשיכו בהתאם. לדוגמה: הוצאת מקופת הצדקה שלנו את שלושת ... שהיו בה ונתתי לגבאי הצדקה שבא לרוקן את הקופה. יתכן שיציעו להשלים במילה "מטבעות", וכשיתברר שזוהי מילה בלשון נקבה, והמילה "שלושת" מתאימה ללשון זכר, יגיעו למסקנה שהמילה המתאימה להשלמה היא דווקא "שטרות", שהיא בלשון זכר. אפשר לתת שתי אפשרויות להשלמה לבחירה, תוך בקשת נימוק.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמוד 112.

לבקש מן התלמידים לחזור על הנושאים המופיעים בין העמודים: 103-112.

חזרה על שמות מספר

פרק שמות מספר הינו פרק קצר וניתן לערוך את הסיכום שלו בצורת עבודת כיתה או בוחן קצר. ניתן לשלב בו את המשימות הבאות:

א. שילוב מספר מתאים בקטע לפי ההתאמה לשם העצם, כאשר המספר במבחן מצויין בסוגריים בספרות חשבוניות. ניתן לשלב כאן גם שמות עצם מיוחדעים הזקוקים לצורת שמות מספר מיוחדת.

ב. כתיבת שם עצם מתאים לשם המספר המשולב במשפטים. בחירה מתוך אפשרויות נתונות. (זכר / נקבה).

ג. שימוש בשם מספר חלקי על ידי תרגום שבר בספרות למילים, ופתירת שאלות חשבוניות כמו המופיעות בעמוד 110.

נושא ד': שמות הגוף (עמ' 113-128)

כינויי הגוף, שלוש קבוצות בגופים, כתיבה בגוף ראשון, פניה בגוף שלישי

נושא שמות הגוף נלמד בשלב זה מכיון שהוא כגשר המקשר בין ממלכת השמות לממלכת הפעלים. פרק זה מתבסס על הכרת שמות הגוף הבסיסיים: אני, אתה וכו' הכרת הכתיב שלהם והבנת משמעותם. לצורך ההבחנה קראנו לשמות: אני אתה וכו' בשם "שמות גוף", ולשמות: מדבר, נוכח וכו' בשם: "כינויי גוף".

עמ' 113-118: הכרת הכינויים הדקדוקיים לשמות הגוף

המורה יציג את "סל השפה" המוכר, ויוציא מתוכו את שיקי ה"שמות", מתוכה יוציא את המעטפות שאת תוכן כבר היכרנו: שם עצם, שם מספר. ומעטפה שעליה אנו עומדים להתעכב עכשיו: שם גוף.

שלבים בגוף הנושא:

א. שמות הגוף במשפטים עונים לשאלה "מי?", אבל בלי שמות ממש, אלא ברמז. למשל, אני, אתה... אילו עוד שמות גוף אתם מכירים? התלמידים אומרים והמורה רושם על הלוח בסכימת הגוף. כדאי לשלב פה את העבודה בעמוד 114. בפעילות זו חוזרים התלמידים על הכתיב וההבנה של שמות הגוף המוכרים. אח"כ לעבור לנושא החדש: כינויי הגוף הדקדוקיים.

בשמות הגוף הללו אנו משתמשים בשפה הרגילה שלנו, אבל בשפת הדקדוק יש להם כינויים שאותם אנו רוצים להכיר. אנו יודעים שבדקדוק יש כללים, וכשרוצים ללמוד כללים צריך להבין על מה מדברים. בכללים לא נמצא את שכתוב "בגוף אני כותבים...". הבה נקרא כלל ונכיר קצת את שפת הדקדוק. המורה מעיין עם התלמידים בכללים הכתובים בעמוד 113.

ב. המורה יבקש משלושה תלמידים לגשת להציג את הטקסט הבא: מוישי הצביע על דני ואמר ליוסי: "אני חושב שאתה תרויח אם תהיה חבר שלו, הוא ילד מחונך ונחמד." אפשר לעזור לתלמידים לחלק תפקידים. לחשוב מי יעמוד מול מי. (מוישי מול יוסי). ומי יכול אפילו להסתתר מאחורי הוילון.

לאחר ה"הצגה", ישאל המורה: רק אחד דיבר פה, מיהו "אני" "אתה" או "הוא"? "אני". המורה רושם על הלוח אני=מדבר. מי היה נמצא מול המדבר, מי היה עוד נוכח שם? "אתה". המורה רושם: אתה=נוכח. ומי בכלל לא היה חייב להיות שם, ואפילו היה נסתר? "הוא". המורה רושם: הוא=נסתר.

ואם בנות היו עושות את ההצגה הזו, ואחת היתה אומרת "אני חושבת שאת תרויחי אם תהיי חברה שלה, היא ילדה מחונכת ונחמדה". אז איך היינו קוראים לשם הגוף

"אני", בדומה ל"מדבר" - מדברת. את? - נוכחת, היא? - נסתרת.

בכיתת בנות תתחיל המורה עם הצגה בלשון נקבה, ותעבור למקבילה בלשון זכר. ג. התלמידים יתבקשו לעצום את עיניהם, המורה יכסה שם גוף הכתוב על הלוח, ועל התלמידים יהיה לגלות מהו שם הגוף המוסתר לפי כינוי הגוף שלצידו. לדוגמה: על הלוח רשום: אתה=נוכח, המורה מסתיר את המילה "אתה", ועל התלמידים לגלותו לפי הכינוי המקביל לו "נוכח". לאחר שהתלמידים הראו שליטה ב"פירוש" הכינויים החדשים, ניתן לשחק משחק זה בהסתרת הכינוי, וגילוי לפי שם הגוף המקביל לו. משחק זה ניתן לשחק גם בצורה בה תלמיד אחד יוצא מן הכיתה, ומשלים את החסר שנמחק מהלוח כאשר היה בחוץ. תרגול נוסף בנושא זה ניתן לערוך בעל פה, כאשר המורה אומר שם גוף, כל הכיתה צריכה לומר את כינוי הגוף המתאים, וכשהמורה אומר כינוי גוף, כל הכיתה צריכה לומר את שם הגוף המתאים.

נראה את כינויי גוף גם כשהם בקשר לפעלים. קריאה ועבודה בעמוד 115.

פרק זה אינו עוסק בפעלים, אך מכיון שהביטוי של שמות הגוף ניכר בעיקר בפעלי, ולשם כך נלמד נושא זה, שילבנו זאת בצורה עקיפה גם בפרק זה.

אם הכיתה מוכיחה שליטה בנושא הנ"ל, ניתן להמשיך לכינויי הגוף ברבים, אם לא יש להשאיר זאת לשיעור נפרד.

ד. בכל כינויי הגוף שהכירנו היה מדובר על אדם אחד או על רבים? מדבר, נוכח... יחיד. האם תוכלו לנחש כיצד נקרא למדבר ברבים? מדברים. לאיזה שם גוף הכינוי "מדברים" יהיה מתאים? מדבר הוא "אני", אז איך אומרים "אני" ברבים? כשאני בתוך קבוצה, אני אומר "אנחנו". "מדברים" הוא כינוי לשם הגוף: "אנחנו". וכך לפעול גם לגבי נוכח-נוכחים=אתם. נוכחת - נוכחות=אתן. נסתרת-נסתרים=הם. נסתרת-נסתרות=הן. לצורך אימון על כינויי הגוף ברבים ניתן לחזור על הפעילות המופיעה בסעיף ג' בשיעור זה.

נראה איך זה משתלב בפעלים, קריאה ועבודה בעמוד 117 בספר.

ה. ניתן לשלב כאן אימון נוסף: המורה כותב פועל שניתן לזהות מי עשה אותו, ומבקש מהתלמידים לכתוב מי עשה אותו: את שם הגוף, ואת כינוי הגוף התואם. לדוגמה: "ידעתי" - אני, מדבר/ת. תתקדמו - אתם, נוכחים.

א. את כל כינויי הגוף ניתן לחלק לפי יחיד ורבים. המורה משרטט על הלוח טבלה מתאימה, ומבקש מן התלמידים להעתיק אותה למחברות, ולהשלים אותה בכינויי גוף מתאימים. יחיד: אני, אתה, את, הוא, היא. רבים: אנחנו, אתם, אתן, הם, הן.

ניתן גם לחלק את כינויי הגוף לפי זכר ונקבה. המורה משרטט על הלוח טבלה חדשה, ומבקש גם אותה להעתיק למחברות ולמלא בהתאם. כאשר נתקלים בכינויי הגוף "מדבר/ת" ו"מדברים/ות", יש למצוא פיתרון לשיבוץ בטבלה. ניתן למחוק את הקו המפריד בין "זכר" ל"נקבה" ולרשום אותם באמצע.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים: 116, 118.

עמ' 119-124: שלוש קבוצות בגופים

כמה שמות גוף ישנם? עשרה. כמה כינויי גוף ישנם? ג"כ עשרה. כבר ראינו שאת עשרת הכינויים הללו אפשר לחלק לפי יחיד רבים, לפי זכר ונקבה, והיום נלמד חלוקה חדשה. בדקדוק מחלקים את עשרת הכינויים לשלוש קבוצות גופים: גוף ראשון, גוף שני, גוף שלישי. (המורה כותב על הלוח בראש שלושה טורים.)

שלבים בגוף הנושא:

א. איזה שם גוף הכי קרוב אלי? "אני", ובשפת הדקדוק: "מדבר", זהו גוף ראשון. המורה רושם תחת הכותרת "גוף ראשון" - אני מדבר. מי עוד בגוף ראשון? מדבר בלש' רבים - אנחנו מדברים. האם יש גם צורה מיוחדת לנקבה בגוף ראשון? לא. אני ואנחנו משמש גם לזכר וגם לנקבה. (אפשר להוסיף מדבר/ת, מדברים/ות).

איזה שם גוף נמצא למולי? "אתה" - נוכח. המורה רושם בטור של גוף שני. אילו עוד כינויי גוף שייכים לכאן? נוכח בלש' נקבה - נוכחת, ברבים - נוכחים, ברבות - נוכחות. וכך מתמלא טור "גוף שני" בארבע שמות גוף וכינויים.

איזה שם גוף יכול גם להסתתר? "הוא" - נסתר. המורה פועל כנ"ל עד לגילוי ארבעת שמות הגוף וכינויים. קריאה ועבודה בעמוד 119 בספר.

ב. כשרוצים להשתמש בחלוקה זו לגבי מציאת נתונים על פועל, האם מספיק לומר על פועל שהוא ב"גוף שני" למשל? האם נוכל לדעת לפי זה על מי בדיוק מדובר? לא. והרי "גוף שני" כולל ארבעה שמות גוף: אתה, את, אתם, אתן. בשביל לדעת על מי בדיוק מדובר, עלינו להיעזר גם בחלוקת שמות הגוף לפי יחיד ורבים, וגם לפי החלוקה של זכר ונקבה. על כל פועל נאמר כמה נתונים: למשל המילה "חילקת" - מי? אתה. לאיזה גוף שייך שם הגוף "אתה" - גוף שני, יחיד או רבים? יחיד, זכר או נקבה? זכר. כך יצא לומר על הפועל "חילקת" שהוא בגוף שני, יחיד, זכר. קריאה ועבודה בעמוד 121.

ג. כשאנו רוצים לתאר שם גוף כמו "אני" בצורה החדשה אנו צריכים לבדוק שלושה דברים, המורה כותב על הלוח בשורה מאוזנת: 1) גוף ראשון/ שני/ שלישי 2) יחיד / רבים 3) זכר / נקבה. אח"כ כותב בצד ימין שם גוף, ובוחן עם התלמידים את שם הגוף לפי שלושת החלקים שצריך לבדוק בו. לדוגמה: אני: ראשון - יחיד. ניתן לערוך עבודה זו גם בדפי שכפול בהם התלמידים יצטרכו להקיף את האפשרות הנכונה בכל פעם לגבי כל שם גוף. בכיתות בהן רמת התלמידים גבוהה, ניתן להתחיל את הטבלה בפועל - למצוא את שם הגוף המתאים לו, ולהמשיך כנ"ל.

ד. פעילות הפוכה: המורה אומר את נתוני שם הגוף בצורה החדשה, ועליהם לגלות לאיזה שם גוף הכוונה. לדוגמה: גוף שלישי, יחיד, נקבה = היא.

ה. למדנו שני סוגים של כינויים לשמות הגוף שהכירנו. נסכם אותם - סיכום לכל הכינויים שנלמדו בעמוד 123.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 120, 122, 124.

עמ' 125-128: כתיבה בגוף ראשון, פניה בגוף שלישי

בין ספרי הקריאה נוכל למצוא היום את ספריו של הרב חיים וולדר. בודאי תלמידים רבים מכירים את הספר "ילדים מספרים על עצמם", מה המיוחד בספרים אלו מבחינת הלשון שבהם? הם כתובים בגוף ראשון. המורה יקריא לתלמידים סיפור נבחר מתוך אחד הספרים בסדרה זו, וידגים מה פירוש "בגוף ראשון". ניתן לעשות זאת בצורה הפשוטה שהרי זה ילד שמספר על עצמו, הוא אומר "אני...". ואפשר להוציא מן הסיפור פעלים שונים בגוף ראשון שדרכם מספר הילד את הסיפור, ולראות שאכן רב הפעלים בסיפור הם בגוף ראשון.

שלבים בגוף הנושא:

א. המורה משמיע משפטים שונים, חלקם בגוף ראשון. על התלמידים לזהות ולומר מתי המורה השמיע משפט בגוף ראשון. קריאה ועבודה בעמוד 125. את עמוד 126 אפשר לתת כשיעורי בית או להמשיך אותו בכיתה בעת הצורך.

ב. גם לגוף שלישי יש תפקיד מיוחד. כאשר פונים לאדם מכובד רוצים לשדר לו שאנחנו לא באותה דרגה שלו, ולכן מרחיקים אותו מגוף שני לגוף שלישי. מדברים בצורה כזו שנשמע כאילו מדברים על מישהו אחר. דוגמה נמצא בספר בעמוד 127.

ג. המורה ישאל את התלמידים למי הם רגילים לדבר בלשון מכובדת זו, בגוף שלישי. התלמידים יתבקשו לכתוב משפטים מתאימים בצורה זו.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 126, 128.

חזרה על נושא שמות הגוף

נושא שמות הגוף וכינויו יחזור בהמשך בפרק מוספיות הגוף בפועל. בפרק זה יצטרכו התלמידים לזהות מהו כינוי הגוף המתאים לכל פועל, ואיזה פועל מתאים לכל כינוי גוף. על המורה להפעיל שיקול דעת לגבי הצורך בסיכום וחזרה הפרק בשלב זה, והאופן בו הוא יערך. חשוב לחוש אם הכיתה הבינה והפנימה את האפשרויות השונות לכינויים של שמות הגוף.

חלק ג': בממלכת הפעלים

נושא א': הכרה במרכיבי הפועל, וזיהויו (עמ' 130-136)

הגדרת הפועל, הכרת השורש והמוספיות בפועל, סימני זיהוי לפועל

על מנת שהתלמידים יצאו לנושאים הבאים מתוך פרספקטיבה רחבה הוקדשה הפתיחה לממלכת הפעלים לסקירה על מרכיבי הפועל ואיפיונו. חלק מן המושגים התלמידים אמורים להכיר, ואת חלקם יכירו במהלך השנה. בשלב זה יש לעורר את הידוע, ולעקוב אחר בסיס הידע של הילדים.

בידי המורה "סל שפה" הוא מוציא ממנו נרתיק שעליו כתוב "שמות", על קבוצה זו למדנו כבר. אחר כך יוציא נרתיק נוסף ממנו יוציא כרטיסי מילים שונות, אותן יצמיד על הלוח. במילים יהיו פעלים בזמנים שונים, כגון: הלכתי, קוטפים, ירוץ, נטפס, קיבלנו, נפלו, צומחות וכו'. מהן כל המילים הללו? מה המיוחד בהן? הם מספרים על משהו שעושים, על פעולה. (המורה רושם על הלוח "פעולה-מה נעשה?", האם נוכל למצוא בהן רמז לעוד משהו חוץ מן הפעולה? חפשו מתוך המילים הללו פעולות שנעשו כבר - הלכתי, נפלו. פעולות שנעשות כרגע - קוטפים, צומחות. פעולות שיעשו בעתיד - ירוץ, נטפס. אנו רואים שהפעלים רומזים לנו גם על הזמן של הפעולה, מתי היא נעשתה. (המורה רושם לצד "פעולה" גם את "זמן-מתי?) האם הפועל רומז לנו גם איפה נעשתה הפעולה? לא. האם נוכל למצוא רמז למי שעשה את הפעולה? הלכתי- אני, קיבלנו-אנחנו. (המורה רושם לצד "פעולה-מה נעשה?" ו"זמן-מתי?" את המילה "גוף-מי?") מילה שמספרת לנו על פעולה, ורומזת גם על הזמן והגוף של הפעולה נקראת - פועל. לכן על נרתיק זה נרשום "פעלים".

עמ' 130-136: הגדרת הפועל והכרה במרכיביו

איך נוכל לדעת אם מילה היא פועל או לא? נחפש במילה פעולה, זמן וגוף. נשאל: מה נעשה כאן? מתי? מי? ונראה - אם יש תשובות, זהו פועל. אם אין תשובות, המילה אינה פועל.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 130 בספר.

ב. נחدد את נושא ה"זמן". כשאנו שואלים על פועל "מתי?", האם נוכל לדעת בדיוק באיזו שעה נעשתה הפעולה? לא. אנו יכולים לדעת רק האם הפעולה נעשתה כבר, למשל אתמול. נעשית עכשיו, או תיעשה בעתיד, למשל מחר. קריאה ועבודה

בעמוד 131 בספר. דרך העבודה בעמוד זה יתחילו התלמידים לזהות את הזמן בפועל דרך הזמן המוחשי, ויעברו אל המושג המופשט "עבר, הווה ועתיד".
 ג. נחמד את נושא ה"גוף". כשאנו שואלים על פועל "מי?", האם נוכל לדעת בדיוק איך קוראים למי שעשה את הפעולה? לא. אנו יכולים לדעת רק לאיזה גוף הפעולה מתאימה, ולפי התוכן נוכל להבין בדיוק למי הכוונה. קריאה ועבודה 1 בעמוד 133.
 עד עכשיו ראינו מה יש בפועל, נראה מה אין בו – ה"א הידיעה וכינוי שייכות. אילו קיימים רק בממלכת השמות, ולא בפעלים. מילה שנראה שמתאים להוסיף לה ה"א הידיעה או כינוי שייכות, נדע שהיא אינה פועל. המשך הפעילות בעמוד 133.
 ד. נסכם את הסימנים לזיהוי הפועל בארבע משבצות: שתיים שצריכות להיות מליאות, ושתיים ריקות. הראשונות: מתי? מי? האחרות: ה"א הידיעה, כינוי שייכות. המורה משרטט דגמים כמו המופיעים בעמוד 136, ובוחן דרכם מילים שונות, כגון: שלחתי, שליחות, שְׁמָחָה, תשמחו, התקדשות, התקדשו.
 ה. קריאה ועבודה בעמוד 135.

לשיעורי הבית יש לתת למלא את העבודות בעמודים 132, 134, 136.

נושא ב': השורש בפועל (עמ' 137–144)

גילוי השרש בפועל. פה"פ, עה"פ, לה"פ. משפחות מילים

עמ' 137–140: גילוי השרש בפועל

בשלב זה התלמידים יכוונו לגלות את השורש על ידי איתור הפועל המתאים בגוף נסתר בעבר. צורת גילוי זו לא תועיל כאשר מדובר בבניינים שבהם מוספיות בצורת היסוד, והם: נפעל, הפעיל והתפעל. מכיון שהתלמידים עדין לא מודעים לצורות הבניינים, נקפיד לתת משימות רק על פעלים שאינם מבניינים אלו. גם בהמשך, בהעמקה במוספיות עבדנו בעיקר על פעלים משאר הבניינים.

המורה מצמיד ללוח בתפזורת צורות שונות בצבעים שונים. (ריבועים, עיגולים, משולשים ומעויינים בצבעים: אדום, צהוב, ירוק, כחול. סה"כ 16 חלקים). המורה מבקש לעצום עיניים, הוא מוציא צורה אחת. הוא מבקש לחזור ולהתבונן בצורות לגלות איזו צורה חסרה. המשימה קשה. עכשיו נעשה סדר – המורה משרטט טבלת מטריצה לפי צורות וצבעים. תלמיד מוזמן למיין את הצורות בהתאם. עכשיו אפשר לגלות בקלות איזו צורה ובאיזה צבע חסר. מדוע? מה ההבדל? עשינו סדר. כאשר עושים סדר קל לראות את הדברים, ולהבין טוב יותר.

כשאנו באים ללמוד על פעלים, ויש המון פעלים, כדי שיהיה לנו קל ללמוד עליהם, כדאי לנו לעשות בהם סדר.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה בעמוד 137 בספר. את הפעלים לא מסדרים לפי צורה וצבע, אלא לפי דברים אחרים. נתחיל ללמוד על סדר לפי שורשים. עבודה בעמוד. לאחר מיון הפעלים המורה שואל: כל המילים שמיינו כאן היו ... פעלים. האם גם שמות עצם ניתן למיין לפי שורשים. הבה ננסה למיין את שמות העצם: סיפור, לבוש, שליחות, בדיקה לפי ארבעת השורשים שכתובים לנו כאן. ראינו שאפשר למיין פעלים וגם שמות עצם לפי שורשים. כמעט לכל המילים בשפה יש שורש.

ב. כמה אותיות היו בשורשים שהיכרנו? 3. אכן לרוב השורשים בשפה ישנן שלוש אותיות. אם אומרים לנו מילה, למשל: פותחים, איך נוכל לגלות מהו השורש שלה? יש צורת פועל אחת שמורכב משלוש אותיות השורש בלבד, אם נגלה אותו, נדע את אותיות השורש. המורה כותב על הלוח פעלים שונים משורש זהה שאחד מהם הוא פועל בעבר נסתר. כגון: זכרנו, תזכרו, זָכַר, זוכרים, זוכרת. איזה פועל כאן הוא רק בין שלוש אותיות? זכר. מי עשה אותו? אני, אתה, הוא? מתי הוא זכר? אתמול, עכשיו, מחר? אתמול. אכן, כדי למצוא את הפועל הזה שהוא רק בן שלוש אותיות, נהפוך את הפועל שלנו לפועל דומה ש"הוא עשה אתמול". אם ננסה לחשוב על המילה "פותחים" מה הוא עשה אתמול? פתח. לכן אותיות השורש של הפועל "פותחים" הן: פ.ת.ח.

ד. קריאה ועבודה בעמוד 139 בספר. ניתן להוסיף אימונים במציאת השורש גם על פה. כל תלמיד לפי הסדר אומר פועל כלשהו והיושב לצידו (או בהצבעה) אומר את פועל המעבר (הוא אתמול) ואת השורש. אומר פועל נוסף, וכן הלאה.

ה. המורה משרטט על הלוח תשבץ 3×3 , ובונה תשבץ קסם כמופיע בעמוד 140. רושם שלושה פעלים ועל התלמידים לרשום בתשבץ שרש כל פועל לפי הסדר. הקסם הוא שהשורשים יראו גם לאורך וגם לרוחב. ניתן להיעזר גם בפעלים הבאים:

(1) שמרנו, מורחים, נרחם. (2) מפרקות, תרכבו, קבלתם

לשיעורי הבית יש לתת למלא את העבודות בעמודים 138, 140.

עמ' 141-144: סדר באותיות השורש, משפחות מילים

המורה כותב על הלוח את השורש ב.ח.ש. ומבקש מן התלמידים להציע פעלים מן השורש הזה. המורה כותב כל פועל מתאים על הלוח סביב השורש. לאחר איסוף כעשרה פעלים יבקש המורה מתלמיד לגשת ולהדגיש את אותיות השורש המופיעות בכל הפעלים. מילים שיש להן שורש זהה נקראות "משפחת מילים". אח"כ ישאל המורה האם גם הפועל "חבשתי" הוא מן השורש הזה? לא. והרי יש בו את שלוש האותיות ב.ח.ש? אלא שהן לא לפי סדר זה, אלא בסדר ח.ב.ש. אכן, הסדר של אותיות השורש משנה. אם נבחוש ונערבב אותן, הסדר ישתנה וגם השורש ומשמעותו תשתנה. במילים ממשפחה אחת יש את שלוש אותיות השורש, ובאותו סדר.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה ראשונה בעמוד 145 בספר.

ב. המורה כותב על הלוח: האות הראשונה של השורש של הפועל - א,

האות השנייה של השורש של הפועל - מ,

האות השלישית של השורש של הפועל - ר.

ומבקש מן התלמידים לגלות מהו הפועל. אח"כ רושם את הפועל, ומבקש מתלמיד לרשום בנוסח הנ"ל מהי האות הראשונה, השנייה והשלישית של שורש הפועל. כשמסיים שואל אותו המורה: התעייפת, נכון? כל כך הרבה מילים לכתוב בשביל אות אחת? יש לנו קיצור בשביל זה. קריאה ועבודה שנייה בעמוד 145. לאחר מכן, יבקש המורה מתלמידים לגשת ולמחוק את הנוסח הארוך הרשום על הלוח, ולהחליפו בנוסח המקוצר שנלמד: פה"פ, עה"פ, ולה"פ. אח"כ ממשיכים במשחק זיהוי שורש לפי נתונים תוך שימוש בקיצורים החדשים. ניתן לבקש מן התלמידים להציע בעצמם נתונים לשורשים שהם חושבים עליהם.

ג. המורה אומר שלוש אותיות, ועל התלמידים להציע שורשים משמעותיים שניתן ליצור מהן. לדוגמה: מן האותיות ש'ב'כ' יצרו את השורשים כ.ב.ש. ו-ש.כ.ב., אח"כ ישאל: אני בוחר משני שורשים אלו שורש אחד שעה"פ שלו היא האות ב', איזה שורש בחרתי? וכן בדוגמאות נוספות עד שיהיה ניכר שהתלמידים הבינו את משמעות הקיצורים פה"פ, עה"פ ולה"פ. לאחר מכן יערוך המורה פעילות הפוכה: כיצד נקרא לאות ד' בשורש ד.א.ג. ובשורש ב.ג.ד. ובשורש ג.ד.ר? וכן בדוגמאות נוספות, עד שיהיה ניכר שהתלמידים מסוגלים לשלוף את המושגים החדשים בעצמם.

ד. נחזור למשפחת מילים. מה המשותף לכל המילים שבמשפחת מילים? לכולן יש את אותן אותיות שורש באותו סדר. המורה כותב בעזרת התלמידים פעלים ממשפחת כ.ת.ב. - האם אתם שמים לב למשהו משותף בנוסף לאותיות? מבחינת המשמעות... הנושא שלהן הוא אותו נושא: כתיבה. האם תמיד זה כך? באו נבדוק. פתיחת משפחות מילים מן השורשים: ש.מ.ר. , פ.ת.ח. , י.ש.ב. , ומה קורה בשורש ס.פ.ר. ? סיפרתי, ספרתי, הסתפרתי - כולם מאותו שורש, האם כולם מאותו נושא? לפעמים זה לא בדיוק כך. אבל בדרך כלל, כמו שראינו בהתחלה משמעות הפעלים ממשפחת מילים אחת היא קשורה לאותו נושא. ולכן אם נגלה מהו שורש המילה, נוכל להבין לאיזה נושא היא קשורה, גם אם זו תהיה מילה שאינה מוכרת לנו. קריאה ועבודה בעמוד 143.

לשיעורי הבית יש לתת למלא את העבודות בעמוד 142, 144.

נושא ג': מוספיות הזמן בפועל (עמ' 145-168)

הכרת המוספיות וסיווגן מבחינת המיקום במילה ומבחינת הכתיב, התמקדות במוספיות לפי הזמנים.

חשוב למקד את תשומת לב התלמידים למוספיות, תפקידן ותפקודן בפועל משתי סיבות עיקריות: א. מידע רב ניתן לשאוב מן הפועל גם אם השורש אינו מוכר. ניתן להבין מתי נעשתה הפעולה, על ידי מי היא נעשתה. המוספיות הן אלה שמהוות את התבנית, הכלי ליציקת משמעות השורש. ב. תוך כדי ההתמקדות במוספיות לומדים התלמידים לכתוב אותן נכון, הדבר חוסך שגיאות כתיב במילים רבות, מכיון שהמוספיות הן קבועות. על ידי כך נוצר גם בסיס ידע לקראת לימוד ניקוד הפועל בעתיד (סיומת ת, תחיליות איתן ועוד).

עמ' 145-150: הכרת המוספיות

כבר סידרנו את הפעלים מבחינת השורשים. אבל גם במשפחת מילים אחת יש הרבה פעלים. עיון באיור המופיע בראש עמוד 145 בספר. צריך גם בתוך המשפחה לעשות סדר. במשפחה של בני אדם, איזה סדר אפשר לעשות? לפי בנים בנות, לפי גילאים. ובמשפחה של פעלים? המורה כותב על הלוח (או מצמיד כרטיסים) רשימת פעלים: צחקנו, צחקת, הצחקת, הצחקנו, מצחקים, צוחקים, תצחקו, תצחקו. האם אפשר למיין את הפעלים הללו לפי השורשים? לא. לכולם אותו שורש, כולם ממשפחה אחת. אז איך נעשה בהם סדר? לפי האותיות שאינן שורש. המורה מדגיש את האותיות המודגשות למעלה. לאותיות הללו קוראים "מוספיות", מדוע? כי הן נוספות לשורש. עכשיו נמיין לפי המוספיות: באילו מילים ישנן המוספיות ים?... נו?.. ת בסוף המילה?... ת' בהתחלת המילה?...

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה בעמוד 145 בספר. מהי צורת היסוד של כל פועל? הצורה שמגלה לנו את השורש - עבר נסתר, לדוגמה: נחפש את צורת היסוד של הפועל תדברו - הוא אתמול... דָּבַר, זהו פועל היסוד של הפועל תדברו, זהו פועל יסוד של פעלים רבים נוספים, כמו: דָּבַרתי, דברת ... מדבר... פעלים אלו כוללים את השורש ואותיות נוספות שקוראים להן: מוספיות. הן עוזרות לפועל לרמוז לנו על הזמן - מתי נעשתה הפעולה, ועל הגוף - מי עשה את הפעולה.

ב. פעילות בעמוד 147 בספר. סיווג האותיות המוספיות לפי מיקומן במילה. ניתן לסווג גם את הפעלים הרשומים על הלוח מתחילת השיעור לפי מיקום המוספיות שלהן: תחיליות, תוכיות, סופיות.

ג. בשביל מה צריך בכלל את האותיות המוספיות? מדוע שלא תהיה צורה אחת של פועל לתיאור של פעולה מסויימת? קריאת הקטע המובא בעמוד 147. מה קרה פה? כל הזמן השתמשנו באותה צורת פועל: ספר, אבל כדי להסביר במי מדובר השתמשנו בשם הגוף: אני, אתה וכד' וכדי לפרש את זמן הפעולה השתמשנו בשם הזמן: עבר, הווה או עתיד. לדוגמה: אתה ספר בעבר. את שלוש המילים הללו אנו אומרים בקיצור במילה אחת: סיפרת! זאת אומרת, האותיות המוספיות חוסכות לנו מילים, הן מוסיפות לפועל מידע על הזמן והגוף של הפועל.

ד. האם כל אותיות הא' ב' קיבלו את תפקיד המוספיות? לא. מכל אותיות הא' ב' רק שבע אותיות משמשות כמוספיות. מה זה משנה לנו? אם נכיר את האותיות הללו, נדע להשתמש בהן, ולכתוב נכון ללא שגיאות. קריאה ועבודה בעמוד 149 בספר.

ה. משחק תחרות: שני תלמידים ניגשים ללוח. המורה עומד ביניהם ומבקש לכתוב במהירות שלושה פעלים ש... הוא מציג נתונים בקשר למוספיות שבפעלים. לדוגמה: שלושה פעלים שהמוספית התחילית שלהם היא 'י' – יספרו, יכתבו, יבקשו וכד' לשיעורי הבית יש לתת למלא את העבודות בעמודים 146, 148, 150.

עמ' 151 – 154: מוספיות נטיות העבר

המורה כותב על הלוח את המילה: עתכתבטי, התלמידים מנסים לקרוא, האם נכון לכתוב כך? תוכיחו – אותיות השורש הן: כ.ת.ב. והמוספיות שנכתבו כאן הן ע' ת' ט' י'. והרי למדנו שמוספיות יכולות להיות רק א.ו.י.מ.ת.נ.ה ולא ע' וט'. לכן ננסה לתקן: אולי התכתבתי, ואולי אתכתבתי, איך נדע? בשביל זה כעת נלמד להכיר את המוספיות המתאימות לזמן עבר. זה יעזור לנו להחליט באיזו אות לבחור.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 151 בספר.

בעמודת "שם הגוף" ניתן לדרוש מן התלמידים לכתוב רק שמות גוף כמו: אני אתה וכו' או רק כינויי גוף כמו: מדבר, נוכח וכו' או את שנייהם. יש להפעיל שיקול דעת בהתאם למסוגלות התלמידים.

מסקנה: בעבר יתכנו רק האותיות המתאימות כמוספיות. הפועל התכתבתי הוא בעבר, לכן מוכרח להיות שנכתוב אותו במוספית ה' ולא א'. אין א' מוספית בעבר!

ב. ובאמת האות ה"א משמשת אותנו הרבה כמוספית תחילית בעבר. קריאה ועבודה בעמוד 153 בספר.

ג. מתחת לכותרת הרשומה על הלוח "מוספיות בנטיית העבר" המורה משרטט על הלוח טבלה, בראש כל טור רושם את מתוך מוספיות העבר. המורה משמיע פועל בעבר, ועל תלמיד לגשת ולרשום אותו בטור המתאים לפי המוספית שבו. אם יש בו יותר ממוספית אחת ירשום בשני טורים, וידגיש בכל פעם את האות הרלוונטית. ניתן לבקש להעתיק זאת למחברות.

ד. משחק יוצא דופן: תלמיד אחד יוצא מן הכיתה. המורה מבקש מן התלמידים להציע חמישה פעלים בעבר. המורה כותב אותם בשורה על הלוח. אח"כ מוסיף פועל אחד בזמן אחר, פועל שיש לו מוספיות שאינן קיימות בעבר. על התלמיד שיצא לחזור ולגלות איזה פועל אינו בעבר. עליו גם לנמק את בחירתו. לדוגמה: מצאנו, הלכתם, ידבר, שמרתי, גמרתי – הפועל "ידבר" אינו בעבר כי יש בו י' מוספית תחילית, ובעבר כל המוספיות הן סופיות.

ה. המורה מחלק לכל תלמיד כרטיס ובו פועל בעבר. על כל הפעלים להשלים מספר הטיות שלימות. (בהתאם למספר התלמידים בכיתה חלקי עשר) המורה משרטט על הלוח תבניות של הטיות כסכמת הגוף הידועה. מעל כל הטיה ירשום המורה שרש. המורה יבקש לומר איזה פועל מתאים לפי סדר ההטיה, התלמיד שלו את הנטייה המתאימה יקום ויצמידנה על הלוח. לדוגמה: הטיה ראשונה שרש דרך - אני בעבר... דרכתי, התלמיד שלו יש את כרטיס "דרכתי" יגש ויצמיד בראש ההטיה במרכז. לאחר מילוי כל ההטיות, יבקש המורה מן התלמידים לעצום את עיניהם, הוא יקח את אחת הנטיות, ויבקש מתלמיד לגשת ולהשלים בעצמו את הנטייה החסרה בכתיבה נכונה, שרש ומוספיות.

לשיעורי הבית יש לתת למלא את העבודות בעמודים 146, 148.

עמ' 155-158: מוספיות נטיות העתיד

אילו אותיות שימשו לנו כמוספיות בזמן עבר? ה.מ.ת.י.ג.ו. אפשר לתת דוגמה לכל מוספיות. היום נכיר את האותיות שמשמשות לנו כמוספיות בזמן עתיד. בשביל מה זה חשוב? בשביל לדעת לכתוב נכון. ניקח לדוגמה את המילה "אלמד" אולי נכתוב אותה בה "הלמד"?

שלבים בגוף הנושא:

א.קריאה ועבודה בעמוד 155 בספר.

שילוח: לפועל "תכתב" ניתן להתאים שני שמות גוף: אתה והיא. (נוכח ונסתרת)

"ובלשוננו הקדוש תמצא כי מה שהוא נוכח לזכר
הוא נסתר לנקבה. להגיד שכל כבודה בת מלך פנימה להיות
פנימה ונסתרת."

(ספר החיים" לר' חיים מפרג)

קודם כל אנו שמים לב שבהרבה מנטיות העתיד יש מוספיות תחיליות ומוספיות סופיות. בתחיליות נמצא את האותיות א.י.ת.ן, ובסופיות את האותיות י.ו.ג.ה. לפי זה כיצד נכתוב את המילה "אלמד"? רק באות א' מכיון שבתחיליות נמצאות רק אותיות א.י.ת.ן ולא ה'. וכיצד נכתוב את המילה "תלמדנה" א' או ה' בסוף? כמוספיות סופיות תיתכן רק האות ה' ולא א', שהרי במוספיות הסופיות נמצא רק את י.ו.ג.ה. ב. המורה אומר מספר פעלים חלקם בעבר וחלקם בעתיד. על התלמידים לזהות את הזמן של הפועל. לאחר שניכרת הבנה יציג המורה את המילה ה/יתפלל - האם זה בעבר או בעתיד? מסתבר שהתשובות תהיינה חלוקות. אכן, פועל זה דומה בלשונו לעבר ולעתיד, ועכשיו נלמד להקפיד.

כאשר אנו מבטאים התפלל, וכותבים בתחילית ה' - זה סימן שהכוונה לזמן... עבר, לפי תחילית ה', מוספיות המתינו. הרי בעתיד אין לנו ה' בתחיליות איתן. אבל כאשר אנו מבטאים יתפלל, וכותבים בתחילית י' - זה סימן שהכוונה לזמן... עתיד! בעתיד י' תמיד. קריאה ועבודה בעמוד 157 בספר.

ג. משחק יוצא דופן: תלמיד אחד יוצא מן הכיתה. המורה מבקש מן התלמידים להציע חמישה פעלים בעתיד. המורה כותב אותם בשורה על הלוח. אח"כ מוסיף פועל אחד בזמן אחר, פועל שיש לו מוספיות שאינן מתאימות לעתיד. על התלמיד שיצא לחזור ולגלות איזה פועל אינו בעתיד. עליו גם לנמק את בחירתו. לדוגמה: התרגל, יתכסה, אקשיב, תדרכו, ננעל – הפועל "התרגל" אינו בעתיד כי יש לו תחילית ה', ובעתיד התחיליות הן רק אותיות א.י.ת.ן.

ד. המורה מחלק לכל תלמיד כרטיס ובו פועל בעתיד. על כל הפעלים להשלים מספר הטיות שלמות. (בהתאם למספר התלמידים בכיתה חלקי עשר) המורה משרטט על הלוח תבניות של הטיות כסכימת הגוף הידועה. מעל כל הטיה ירשום המורה שרש. המורה יבקש לומר איזה פועל מתאים לפי סדר ההטיה, התלמיד שלו את הנטייה המתאימה יקום ויצמידנה על הלוח. לדוגמה: הטיה ראשונה שרש דרך – אני בעתיד... אדרך, התלמיד שלו יש את כרטיס "אדרך" יגש ויצמיד בראש ההטיה במרכז. לאחר מילוי כל ההטיות, יבקש המורה מן התלמידים לעצום את עיניהם, הוא יקח את אחת הנטיות, ויבקש מתלמיד לגשת ולהשלים בעצמו את הנטייה החסרה בכתיבה נכונה, שרש ומוספיות.

לשיעורי הבית יש לתת למלא את העבודות בעמודים 156, 158.

עמ' 159–160: מוספיות נטיות הצווי

האם לדעתכם נוכל למצוא 10 נטיות של פעלים בצווי? בצווי ישנם רק ארבע נטיות: לדוגמה: אתה-שֵׁב, את-שָׁבִי, אתם-שָׁבוּ, אתן-שִׁבְנָה. מדוע אין לשון צווי ל-אני ול-אנחנו? כי כשאנו חושבים שאנו צריכים לעשות משהו, אנו עושים, ולא צריכים לומר לעצמינו... ומדוע אין לשון צווי ל-הוא, היא, הם, הן?... כי הם לא מולינו, אז איך נוכל לצוות אותם? רק למי שנמצא מולי (גוף שני) אני יכול לומר מה לעשות.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 159 בספר. מוספיות הצווי הן רק המוספיות הסופיות של העתיד. מדוע? כי כאשר הפועל הופך מעתיד לצווי אנו מורידים ממנו את התחילית, נשארת רק המוספית הסופית. אותיות י.ו.נ.ה.

ב. המורה כותב על הלוח שני משפטים: (1) אורי התקדם יפה. (2) אורי, התקדם יפה! הבה נשווה ביניהם: בשניהם אותן מילים. סימני הפיסוק שונים, כיצד צריך לקרוא כאן כל משפט? המורה / תלמידים קוראים כראוי, הראשון בתור משפט חווי המספר על אורי שהתקדם יפה בעבר. והשני כמשפט צווי המצווה על אורי להתקדם יפה. אם כן, באיזה זמן הפועל "התקדם"? צורה זו של פועל, ללא מוספיות סופיות מתאימה לזמן עבר וגם לזמן צווי. איך נוכל להבין אותה? לפי סימני הפיסוק, ולפי הענין בו היא מוזכרת. המורה יכתוב על הלוח פעלים דומים, האחד בעבר והשני בצווי. ויבקש מן התלמידים לשלב אותם במשפטים מתאימים. לאחר חיבור המשפטים, יקבל המורה מחברת של אחד התלמידים ויעתיק ממנה משפטים ללוח תוך השמטת הפועל. על התלמידים להשלימו ולציין את הזמן שלו.

ג. משחק תחרות: המורה מזמין ללוח מספר תלמידים, לכל תלמיד רושם המורה ארבעה פעלים בלשון צווי. על התלמיד לרשום ארבעה משפטים קצרים שמשלבים את הפועל. לדוגמה: בא, באו, באי, באנה. והתלמיד כותב: יוסי, בא! ילדים, באו!

ד. התלמידים מתבקשים לכתוב במחברותיהם משפטים הפונים ל-אבא, אמא, אח, אחות (חבר/חברה) ובהם בקשה כלשהי המתחילה בפועל צווי. לדוגמה: "מיכאל, השאל לי בבקשה את הסרגל שלך" ניתן לרשום על הלוח דוגמאות של פעלים בלשון צווי, כדי לגרום לתלמידים להשתמש בלשון צווי ולא בלשון עתיד.

לשיעורי הבית יש לתת למלא את העבודות בעמוד 160 בספר.

עמ' 161-164: מוספיות נטיות ההווה, הווה כבינוני

כמה נטיות היו בהטיית העבר? 10, ובהטיית העתיד? גם כן 10. האם גם בזמן הווה ישנן עשר נטיות?

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 161 בספר. בהווה יש רק ארבע נטיות. האחד ל"יחיד" שכולל את שמות הגוף: אני, אתה והוא. השני ל"יחידה" שכולל את שמות הגוף... אני, את, היא. השלישי ל"רבים" שכולל את שמות הגוף... אנחנו, אתם, הם. והרביעי ל"רבות" שכולל את שמות הגוף... אנחנו, אתן, הן.

ב. אילו מוספיות נמצאות בהווה? לפעמים נמצא תוכיות - ו'. לפעמים נמצא תחילית - מ'. אבל תמיד נוכל למצוא את הסופיות - יתום. תחת כותרת "מוספיות נטיית ההווה" משרטט המורה טבלה שבראש כל טור רשומה אות המשמשת למוספית בהווה: ו' תוכית, מ' תחילית, ו' סופית, ת' סופית, ו' סופית, מ' סופית. המורה משמיע פועל בהווה, ותלמיד מתבקש לגשת ולרשום אותו בצורה הנכונה בטור המתאים לפי המוספית שנשמעת בו.

ג. משחק יוצא דופן: תלמיד אחד יוצא מן הכיתה. המורה מבקש מן התלמידים להציע חמישה פעלים בהווה. המורה כותב אותם בשורה על הלוח. אח"כ מוסיף פועל אחד בזמן אחר, פועל שיש לו מוספיות שאינן קיימות בהווה. על התלמיד שיצא לחזור ולגלות איזה פועל אינו בעבר. עליו גם לנמק את בחירתו. לדוגמה: מסדר, הולך, שמענו, קוראים, מקבלות. בפועל "שמענו" יש נ' כמוספית, בהווה אין מוספית כזו.

ד. לאילו משלושת הזמנים: עבר, הווה, עתיד מתאים לקרוא גם "בינוני"? להווה. מדוע? כי הוא בינוני, בין העבר לעתיד. אכן, לפעלים בזמן הווה קוראים גם מצב בינוני. אבל לא רק בגלל שהם בין העבר לעתיד, אלא צורת ההווה היא גם בין שם עצם לפועל. מדוע? כי אותו פועל בהווה יכול לשמש גם כשם עצם. דוגמה נמצא בספר. קריאה ועבודה בעמוד 163. ניתן לבקש מן התלמידים למצוא דוגמאות נוספות לפעלים בהווה שמשמשים גם כשם עצם.

ד. לאחר חיבור המשפטים בעבודה האחרונה בעמוד. יקבל המורה מחברת מאחד התלמידים, יעתיק ממנה משפטים על הלוח תוך השמטת המילים במצב "בינוני", פועל ושם. שאר התלמידים יתבקשו לגלות איזו מילה חסרה. בעת הצורך ניתן לכתוב את האחד, ועל התלמידים להשלים רק את השני.

לשיעורי הבית יש לתת למלא את העבודות בעמודים 162, 164 בספר. יש לבקש מן התלמידים לחזור על הנושא המובא בין העמודים 147 – 164.

עמ' 165 – 168: סיכום ומשחק חזרה על מוספיות הזמן בפועל

בשיעור החזרה על נושא מוספיות הזמן בפועל ניתן למלא את המשימה המופיעה בעמוד הסיכום 165, לערוך טבלה לפעלים שונים בדומה למופיעה בעמוד 166. לשחק במשחק הסיכום המופיע בעמוד 167, לפי ההוראות המופיעות בעמוד 168. לפני עבודת הסיכום בעמוד 165 ניתן לבחון האם התלמידים מסוגלים להגיע לסיכום זה בעצמם. המורה משרטט על הלוח עמוד בדומה למופיע בספר. רושם תחת השלט הראשון את הפעלים: השקיענו, קשרתי, גררנו, מצאה, אמרתם, ומבקש מן התלמידים לומר באיזה זמן הפעלים הללו. הוא רושם מעל השלט הראשון: "בזמן עבר". אילו מוספיות היו כאן? התלמידים מדגישים בפעלים ונזכרים במוספיות המת. נ. ג. סופיות, ולפעמים ה' תחילית. וכן הלאה בהווה, מתוך דוגמאות של פעלים שיציגו את כל המוספיות האפשריות בהווה, וכן בעתיד ובצווי. לסיכום יערכו התלמידים את המיון המתבקש בעמוד 165 בספר.

לשיעורי הבית יש לתת למלא את העבודות בעמוד 166 בספר. יש לבקש מן התלמידים לחזור למבחן על הנושא המובא בין העמודים 147 – 164.

נושא ד': מוספיות הגוף בפועל (עמ' 169 – 200)

הכרת המוספיות המורות על הגוף מבחינת הכתיב והמשמעות. הבדלים בין פעלים, סקירה כללית על הטיה הפועל במילון, פועל היסוד.

אמנם גם בנושא מוספיות הזמן בפועל עסקנו באותן מוספיות שנעסוק בהן בנושא הבא: מוספיות הגוף בפועל. אלא ששני הבדלים גרמו להבחנה הזו: א. בנושא מוספיות הזמן היתה התייחסות כללית של כל הגופים בכל זמן, תוך מציאת המכנה המשותף ביניהן. ובנושא מוספיות הגוף היתה התייחסות פרטנית יותר לכל גוף, מבחינת המשמעות והכתיב. ב. בנושא הראשון היו אלמנטים שאינם קשורים לגוף הפועל אלא לזמן. לדוגמה: ה' תחילית בעבר, וחידוד ההבדל מתחילת ה' בעתיד. ובפרק מוספיות הגוף נעסוק יותר בהבחנה שבין הגופים. כגון: בין גוף מדבר: אכתוב, לגוף נסתר: יכתוב.

היכרנו את האותיות המוספיות. עשינו בהן סדר, לפי מה? לפי הזמנים. היום נתחיל לעשות בפעלים סדר אחר, לפי גופים. נראה אילו מוספיות מופיעות בכל גוף, ונתאמן על הבנה וכתובה נכונה של המוספיות בכל נטייה.

עמ' 169–172: מוספיות גוף ראשון (בעבר ובעתיד)

נתחיל עם גוף ראשון. אילו שמות גוף שייכים לגוף ראשון? מדבר זה אני, מדברים זה אנחנו. האם בכל הזמנים נמצא אותן מוספיות לגוף מדבר? עכשיו אני חושב, וגם אתמול אני חושב?, לא. לכן נפריד ונתייחס למוספיות גוף ראשון קודם כל, בזמן עבר.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ופעילות בעמוד 169 בספר.

ב. המורה כותב על הלוח פעלים בעבר בגוף מדבר או מדברים. על התלמידים לחבר לכל פועל משפט מתאים, תוך שימוש בשם גוף בהתאם לפועל. לאחר מכן, יקבל המורה מחברת של אחד התלמידים, יעתיק ללוח את המשפטים תוך השמטת המוספיות וסימן להמשך. המורה מזמין תלמידים להשלים את החסר בכתוב נכון. אח"כ יעתיק משפטים ממחברת נוספת, בהם ישמיט את שמות הגוף שאליהם מכוון הפועל. המורה מזמין תלמידים להשלים את החסר בהתאם לפועל במשפט.

ג. התלמידים מתבקשים לעיין בספרים המצויים בידם, ולאתר פעלים בגוף ראשון בעבר. למיין אותם במחברת לטבלה. הטקסטים לא חייבים להיות מנוקדים. תשומת הלב צריכה להיות לסיומות: תי / נו.

ד. נטייה מיוחדת לגוף ראשון נוכל למצוא גם בזמן עתיד. קריאה ועבודה בעמוד 171 בספר. המורה כותב על הלוח פעלים בזמן עתיד, חלקם בגוף מדבר וחלקם בגוף מדברים. על התלמידים לחבר משפטים בשילוב הפעלים הנ"ל תוך שימוש בשמות גוף מתאימים. לאחר הכתיבה, יקבל המורה מחברת של אחד התלמידים ויעתיק ממנה משפט בשלימותו על הלוח. התלמידים יתבקשו להפוך את המשפט מגוף מדבר למדברים או ממדברים למדבר. לדוגמה: אנחנו נשמור על אחותינו הקטנה. – אני אשמור על אחותי הקטנה.

ה. המורה משרטט על הלוח טבלה כאשר בראש הטורים נכתבים שני הזמנים: עבר, עתיד. ובצד השורות נכתבים הגופים: מדבר, מדברים. התלמידים מקבלים כרטיסים ובהם כתובים פעלים בגוף ראשון חלקם בעבר וחלקם בעתיד. כל תלמיד ניגש ללוח ומצמיד את כרטיסו במקום המתאים. (ניתן להשמיע את הפעלים ולתת לתלמידים לכתוב אותם נכון במקום המתאים.)

ו. עם תלמידים כישרוניים ניתן לשחק בכרטיסים גם גילוי השווה והשונה בין שני פעלים. לדוגמה: הפכנו, נהפוך – שני הפעלים שרשם הפך, שנייהם בגוף מדברים, אך האחד בזמן עבר והשני בזמן עתיד.

לשיעורי הבית יש לתת למלא את העבודות בעמודים 170, 172 בספר.

עמ' 173-176: מוספיות גוף שני (בעבר ובעתיד)

ממשיכים לעשות סדר בפעלים לפי הגופים. עברנו כבר על גוף ראשון, היום נדבר על גוף... שני. מה הוא כולל? נוכח זה אתה, נוכחת זו את, נוכחים זה אתם, ונוכחות זה אתן.

שלבים בגוף הנושא:

א. המורה כותב על הלוח רשימת פעלים בגוף שני עבר (סיומת ת), ומבקש לזהות מה המשותף להם. כולם "אתה" עשית. מה המוספית המשותפת? ת. המורה מבקש מתלמיד לכתוב את המילה "הביתה". מדוע הוספת ה' בסוף המילה? אכן, כך כותבים בדרך כלל, מילה שמסתיימת בתנועה - מקבלת אות שותקת לסגירה. אם כן, מה קורה בכל הפעלים הללו? יש כאן צורה מיוחדת שאין בה ה"א לאחר סיומת ת. המורה מוסיף עוד שלושה טורים שבראשם כותב - את, אתם, אתן. המורה ימלא שורה אחת, לדוגמה: שמרת, שמרת, שמרתם, שמרתם, ומבקש מתלמידים לגשת ולהשלים את הפעלים החסרים. איזו אות נמצאת בכל נטיות גוף שני בעבר? ת'. (כמוספית סופית) לאחר מכן יבקש לכתוב מהו כינוי הגוף המתאים לכל טור: נוכח, נוכחת, נוכחים ונוכחות. קריאה ועבודה בעמוד 173 בספר.

ב. המורה כותב על הלוח פעלים בעבר בגוף שני. על התלמידים לחבר לכל פועל משפט מתאים, תוך שימוש בשם גוף בהתאם לפועל. לאחר מכן, יקבל המורה מחברת של אחד התלמידים, יעתיק ללוח את המשפטים תוך השמטת המוספיות מן הפעלים וסימן להמשך. המורה מזמין תלמידים להשלים את החסר בכתיב נכון. אח"כ יעתיק משפטים ממחברת נוספת, בהם ישמיט את שמות הגוף שאליהם מכוון הפועל. המורה מזמין תלמידים להשלים את החסר בהתאם לפועל במשפט.

ג. נטייה מיוחדת לגוף שני נוכל למצוא גם בזמן עתיד. קריאה ועבודה בעמוד 175.

ד. המורה כותב על הלוח פעלים בזמן עתיד בגוף שני. על התלמידים לחבר משפטים בשילוב הפעלים הנ"ל תוך שימוש בשמות גוף מתאימים. לאחר הכתיבה, יקבל המורה מחברת של אחד התלמידים ויעתיק ממנה משפט בשלימותו על הלוח. התלמידים יתבקשו להפוך את המשפט מגוף נוכח לגוף נוכחת, ולהפך. וכן מגוף נוכחים לגוף נוכחות, ולהפך. לדוגמה: בשיעור גאוגרפיה אתן תלמדנה על אקלים. - בשיעור גאוגרפיה אתם תלמדו על אקלים.

ה. המורה משרטט על הלוח טבלה כאשר בראש הטורים נכתבים שני הזמנים: עבר, עתיד. ובצד השורות נכתבים הגופים: נוכח, נוכחת, נוכחים, נוכחות. התלמידים מקבלים כרטיסים ובהם כתובים פעלים בגוף שני חלקם בעבר וחלקם בעתיד. כל תלמיד ניגש ללוח ומצמיד את כרטיסו במקום המתאים. (ניתן להשמיע את הפעלים ולתת לתלמידים לכתוב אותם נכון במקום המתאים). - גם בעתיד נמצא אות אחת חוזרת על עצמה בכל נטיות גוף שני? ת', כמו בעבר. אלא שבעבר היא היתה מוספית סופית, וכאן היא תחילית.

1. עם תלמידים כישרוניים ניתן לשחק בכרטיסים גם גילוי השווה והשונה בין שני פעלים. לדוגמה: סגרת, פתחת – שני הפעלים בזמן עבר, השורשים והגופים שונים. לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 174, 176.

עמ' 177–180: מוספיות גוף שלישי (בעבר ובעתיד)

בגוף שלישי נמצאים ה"נסתרים". כמעט אין להם מוספיות, הם צנועים.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 177 בספר. תשומת לב לצורה הזוה של נטיית הנסתרים והנסתרות. כשאנו שומעים את המילה "כתבתן" אנו יודעים שהכוונה לבנות, אבל כששומעים את הפועל "כתבו", איננו יודעים אם מדובר בבנות או בבנים. מדוע? כי צורה זו משותפת לזכר ולנקבה.

ב. למי אין בכלל מוספיות? לפועל היסוד: עבר נסתר. ברוב הפעלים אנו שומעים בבירור שהפועל מסתיים ללא מוספית, כמו: אכל, דיבר, הקשיב. אבל ישנם פעלים שלה"פ שלהם היא ע' או ה' ואז הכלל שהיא מקבלת תנועת פתח בסוף מילה, וכך זה נשמע: הוא השקיע, השמיע. וזה נשמע מאוד דומה לפועל של גוף נסתרת: היא השקיעה, השמיעה. אז מה ההבדל? זוכרים את הכלל: מוספית ה' נמצאת רק בנסתרת. הנסתר ללא מוספיות. ולכן (המורה כותב על הלוח) הפעלים: השקיע, השפיע הם בגוף נסתר, לעומת זאת הפעלים: השקיעה, השפיעה הם בגוף נסתרת. המורה מבקש מתלמיד לגשת ולכתוב נכון את המשפט: הוא הגביה את התינוק. אח"כ מבקש להפוך משפט זה לגוף נסתרת: היא הגביהה את התינוק.

ג. המורה כותב על הלוח מספר פעלים בגוף שלישי בעבר. על התלמידים לחבר משפטים בשילוב הפעלים הללו. לאחר הכתיבה יעתיק המורה משפטים ממחברתו של אחד התלמידים, ישמיט את הפועל או את שם הגוף, ושאר התלמידים ידרשו להשלים את החסר. כדאי לשלב גם פעלים בסיומת ע', ה'.

ד. הבה נכיר את גוף שלישי גם בעתיד. קריאה בכלל המופיע בעמוד 179 בספר. תשומת לב לצורה הזוה של נטיית גוף נוכחות ונסתרות. וכן צורה זוה של נטיית גוף נסתרת ונוכח. ניתן להדגים על ידי סיטואציה בה לא ברור על מי מדובר בגלל הצורה הזוה. לדוגמה: אמא ביקשה מבנה לכתוב את שמה של הסבתא בכיתה לרפואה שלימה. הבן אמר שהוא מתבייש לכתוב, אולי אחותו תכתוב בכיתה שלה. מה ענתה אמא? "טוב שתכתוב". והילד עדיין לא הבין, האם היא מתכוונת: "טוב שאתה תכתוב", או "טוב, שהיא, האחות תכתוב".

ה. האם בעתיד גם כן מופיעה סיומת ה"א בנקבה? לא. כאן המצב מפתיע היא ללא ה"א תופיע! עד עכשיו היינו רגילים שלנקבה ה"א מוסיפים. בעתיד נמצא פעלים ללא סיומת בגוף נסתרת. יש פעלים שאנו שומעים בבירור: תכתוב, תשמור, תלמד. אבל בפעלים שלה"פ שלהן היא ע' או ה' נזכור שגם אם שומעים אותן

בתנועה, לא נוסיף להן בעתיד ה"א למרות שהן בגוף נסתרת, נקבה. נזכור את המילה "תפתיע". עבודה ראשונה בעמוד 179.

א. המורה כותב על הלוח את הפועל "יקשיב", ושואל: מי יקשיב? יתכן שתלמידים יענו לו "אני". את הפועל בגוף נסתר בעתיד יותר מדי אוהבים. משתמשים בו לעיתים גם כשלא צריך. אומרים: אני יקשיב, אני ילביש, אני יטייל. אבל זו טעות. מהי המוספית המתאימה לגוף מדבר? א'. עבודה שנייה בעמוד 179.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 178, 180.

עמ' 181–184: מוספיות הגופים בצווי ובהווה

הנטיית בצווי הן רק לגוף שני, לכן הוקדש לכך שיעור אחד בפני עצמו. גם בפרק המוספיות לפי זמנים הוקדש שיעור למוספיות בצווי, אך שם ההדגשה היתה על ההשוואה לזמנים האחרים, וכאן ההדגשה על ההשוואה בין הגופים שבצווי.

כשרוצים לצוות לעשות משהו בשפה האנגלית משתמשים באותה מילה לכולם. לדוגמה: Go! אפשר לומר זאת לזכר ולנקבה, ליחיד או לרבים, אותה מילה. האם בעברית זה גם כך? אנו אומרים "לך" לכולם? לא, יש נטיית צווי שונה לכל גוף. אתה – לך, את – לך, אתם – לכו, אתן – לכנה. אבל אין עשר נטיות, למה? כי הצווי פועל רק על גוף... שני.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 181 בספר. בכיתת בנות ניתן להוסיף כאן הערה שהצורה של נוכחות בעתיד ובצווי היא מעט מסורבלת – תקשבנה, תרצינה לעומת הצורה של הנוכחים: תקשיבו, תרצו. לכן היום מרשים להשתמש בצורה הפשוטה של נוכחים גם עבור נוכחות. אז אם המורה תבקש מכן בנות: תפתחו את המחברות, אין צורך לתקן זאת.

ב. המורה כותב על הלוח פעלים בצורת צווי, בגופים השונים, גם צווי על דרך השלילה. על התלמידים לחבר משפטים בשילוב המילים הללו ושמות גוף מתאימים. לאחר הכתיבה יעתיק המורה משפטים ממחברתו של אחד התלמידים, ישמיט את הפועל או את שם הגוף, ושאר התלמידים ידרשו להשלים את החסר.

ג. נעבור לנטיות הגופים השונים בזמן הווה. בהווה יש לנו רק ארבע צורות: יחיד שכולל את הגופים: אני, אתה, הוא. יחידה שכוללת את הגופים: אני, את, היא. רבים שכולל את הגופים: אנחנו, אתם, הם. ורבות שכולל את הגופים: אנחנו, אתן, הן. קריאה ועבודה ראשונה בעמוד 183 בספר.

ד. כשאנו רואים פועל בסיומת 'ת', כמו: מסדרת או לוקחת אנו יודעים שעשתה זאת בת. כשאנו רואים פועל בסיומת 'ם', כמו: מסדרים, אנו יודעים שעשו זאת בנים. ובסיומת 'ות', כמו: לוקחות, מדובר בבנות. אבל לא תמיד מדובר בבני אדם.

לפעמים אנו מספרים על שמות עצם דוממים, ושם העניינים לא כל כך פשוטים. אם אנו רוצים לספר על ילדים שהם מוכנים, אנו יודעים להתאים בקלות את הפועל. אבל אם הנגר למשל רוצה להודיע שסיים להכין את השולחנות, מה יאמר השולחנות מוכנים או מוכנות? צריך לבדוק האם שולחנות הם זכר או נקבה. איך בודקים בשם עצם? הופכים ליחיד, למשל: שולחן, ומוצאים. כאן מדובר ב... זכר, לכן נאמר: שולחנות מוכנים. מילוי עבודה שנייה בעמוד 183 בספר.

ה. המורה כותב על הלוח פעלים שונים בהווה, ומבקש מן התלמידים להציע שמות עצם מתאימים. לדוגמה: נופלים - גירים, עפרונות, כסאות, ולא ביצים למשל.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 182, 184.

יש לבקש מן התלמידים לחזור על הנושאים המובאים מעמוד 147 עד 184.

עמ' 185-190: סיכום המשתנים בפועל

כשהיכרנו את הפועל ראינו שיש דברים פשוטים, שאנו, דוברי העברית לא נכשלים בהם גם בלי ללמוד. למשל, היא גמרה, והוא... גמר. אין מי שיטעה בפועל זה. אבל יש פעלים שקצת מבלבלים, אנו קוראים להם "מוקשים". מוקש זהו מקום שמחבא בו פצצה, אם דורכים עליו בלי לשים לב הוא מתפוצץ. עלינו לשים לב במיוחד בפעלים שעלולים לבלבל אותנו. נשים לב למוקשים, וניזהר לא להיכשל בהם.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ופעילות בעמוד 185 בספר. יש לערוך עבודה זו ביחד עם התלמידים. הם מדפדפים, מעיינים. תלמיד נבחר להסביר את הנדרש, והמורה מכוון כיצד לנסח את ההסבר בכתב, תוך שימוש בחלק מן השאלה.

סיכום: א - אסור להוסיף ה"א בפועל בגוף נוכח בזמן עבר, לדוגמה: זכרת.

ב - אין את אותיות ע.ט. במוספיות שבהטיה, תמיד א' ת'.

ג - הפועל בעבר נסתר הוא עם תחילית ה' לדוגמה: התפלל, ובעתיד עם י': יתפלל.

ד - מוסיפים ה"א בעבר רק בנסתרת, ולא בנסתר גם אם שומעים ע.

ה - בעתיד לא מוסיפים ה"א גם לנסתרת, לדוגמה: היא תגיד.

ו - האות שנוספת לפני השורש בעתיד בגוף מדבר היא א', לדוגמה: אלמד.

ז. המורה מבקש מן התלמידים לעצום את עיניהם, הוא מוחק מילת מפתח מכלל מסוים, והתלמידים ידרשו להשלים. לדוגמה: האות שנוספת לפני השורש בעתיד בגוף מדבר היא... לדוגמה....

ח. המורה מציג על הלוח שתי צורות זהות בצבעים שונים. ושואל: האם זה אותו דבר? יש פה משהו זהה: הצורה. ויש פה משהו שונה: הצבע. ולהפך: שתי צורות שונות באותו צבע. מה שונה? מה שווה? אח"כ שתי צורות ששונות גם בצבע וגם בצורה. גם בין הפעלים נוכל למצוא פעלים שונים לגמרי, ופעלים דומים בחלק מן

הנתונים. המורה רושם על הלוח את שלושת הפעלים: לבש, לובש, ילבש. ושואל: במה פעלים אלו דומים? לכולם שורש לב.ש. וכולם מתאימים לגוף נסתר. אם כן במה הם שונים? בזמן. האחד בעבר, שני בהווה ושלישי בעתיד.

המורה רושם על הלוח שלושה פעלים אחרים: נעלתי, נעלת, נעל. ושואל: במה פעלים אלו דומים? לכולם שורש נ.ע.ל. וכולם בזמן עבר. אם כן במה הם שונים. בגוף. האחד גוף מדבר, שני נוכח ושלישי נסתר.

מה יצר לנו את ההבדלים בין הפעלים ממשפחה אחת? המוספיות שמחוץ לשורש. קריאה ועבודה בעמוד 189 בספר.

ד. המורה מחלק לכל זוג תלמידים זוג כרטיסי פעלים הדומים לפחות בתחום אחד מתוך שלושת התחומים: שורש, גוף, זמן. ומבקש מכל זוג לדון על הפעלים שביניהם, ולרשום במחברת במה הם דומים ובמה הם שונים. ניתן לערוך פעילות זו בצורה ארוכה ולבקש מכל זוג להעביר את זוג הכרטיסים שלו הלאה לפי סדר הטור, או להזמין מספר זוגות לומר את השווה והשונה בפני כל הכיתה.

ה. המורה משרטט על הלוח עיגול אדום, ומבקש מתלמיד לשנות רק את הצבע. אח"כ משולש צהוב, ומבקש לשנות רק את הצורה. גם בפעלים ניתן לשנות רק את הזמן, או רק את הגוף, או רק את השורש. נתחיל עם שינוי זמן: אני אומר פועל, אתם תמצאו מהו הגוף והזמן שלו, ותשנו לשאר הזמנים. לדוגמה: הפועל סיפר. מי סיפר? הוא, זאת אומרת נסתר. מתי סיפר? אתמול, זאת אומרת עבר. המורה כותב את הדוגמה על הלוח: סיפר (עבר נסתר) נשנה לזמן הווה: הוא עכשיו... מספר, ולזמן עתיד: הוא מחר... יספר. קריאה ועבודה בעמוד 189. ניתן להוסיף פעילות דומה שבה יצטרכו התלמידים לשמור על נתוני הזמן והגוף של הפועל, ולהחליף רק את השורש.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 188, 190.

עמ' 191-196: הכרת ההטיה השלימה ופועל היסוד שבה

עד עכשיו התעסקנו בפרטים, בצורות שונות של הפועל. עכשיו נראה את התמונה השלימה: הטיה של פעלים, בכל הזמנים ובכל הגופים. לכל צורה קוראים "נטייה". לכל הנטיות של פועל יסוד אחת קוראים "הטיה".

שלבים בגוף הנושא:

א. עיון בהטיה וזיהוי הזמן של כל חלק. רצוי לחבר מנגינה / לבקש מן התלמידים לחבר מנגינה לכל זמן בהטיה, ולשיר אותה בתוספת הסיומת: זוהי הטיית העבר/ הווה/ עתיד/ צווי. אח"כ לבצע את הפעילות הנדרשת בתחתית העמוד בספר.

ב. בכל הטיה של פעלים יש פועל אחד שנקרא "פועל היסוד". הוא הפועל שמגלה לנו גם את השורש של ההטיה, איזהו? הפועל בעבר נסתר. הוא בעצם עונה על השאלה: מה הוא עשה? קריאה ופעילות בעמוד 193.

מציאת נטיות לפועל יסוד הנתון בעבודה האחרונה בעמוד זה מחייבת התייחסות לגורם נוסף שאינו מוצג כאן בצורה גלויה, והוא גורם הבניינים. ישנם פעלים בעלי אותו שורש, אך מהטיות שונות, ופעלי יסוד שונים, מכיון שהם מבניינים שונים. לדוגמה: קיבל והתקבל. על המורה לעקוב אחר יכולת ההבנה של התלמידים ולהדריך אותם לשים לב לדקויות, ולא "לזרוק" סתם פעלים מאותו שורש. תלמידים המתקשים בכך יבססו את ידיעתם בכיתה ו', לאחר הכרת הבניינים.

ג. בשביל מה אנו צריכים להכיר את פועל היסוד? יש לזה כמה מטרות, אחת מהן היא כדי שנוכל למצוא פועל במילון. כשחיברו את המילון רצו לאפשר הבנת מילים רבות בכמה שפחות ערכים. ולכן הסתפקו לקחת מכל הטיה רק את פועל היסוד ולהסביר אותו. ולפי הסבר זה יוכל כל אחד להבין גם את שאר הנטיות. לדוגמה: אם קראנו ונתקלנו במילה: מלקטים – במילון לא נמצא את הפועל הזה בצורה זו. אנו צריכים לחפש מהו פועל היסוד שלו. הוא ... מלקט, אתמול הוא... לקט. במילון נוכל למצוא שפרוש המילה ליקט הוא "אסף". ולכן מלקטים פרושו: אוספים. קריאה ופעילות בעמוד 195 בספר.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 194, 196.

יש לבקש מן התלמידים לחזור למבחן על הנושאים המובאים מעמוד 147 עד 184.

עמ' 197–200: משחק מסכם "פעלולי הפעלים"

את המשחק ניתן לשלב בשיעור החזרה למבחן. או כפעילות למסיימי המבחן. במבחן על המורה לתת משימות הבודקות את ההתמצאות במרכיבי הפועל: שורש, גוף, זמן. השוואה בין פעלים, ושינויים לפי דרישה. כמו"כ יבדק השימוש בפעלים בצורה מתאימה לשמות הגוף במשפטים. והשימוש הנכון במוספיות מבחינת הכתיב. יש לשלב גם פעלים פשוטים וגם בעלי "מוקשים".

חלק ד': בממלכת המיליות

נושא א': הכרה ומיון המיליות (עמ' 202-208)

הכרת המיליות וסיווגן. מיליות שאינן ניטות. מיליות שניטות.

בפתיחה לממלכת המיליות מובא מיפוי שמטרתו לסקור את סוגי המיליות. על המורה לעבור על המיפוי עם התלמידים, לעורר את הידוע, ולעקוב אחר בסיס הידע של הילדים. בחוברת זו ההתמקדות תהיה יותר על אותיות השימוש ולכן יש לשקול את חיוניות ההתעסקות בסיווג, ולהחליט עד כמה להעמיק בסווגי המיליות לפי אפשרויות הזמן וההספק.

הערה לגבי המילים המכונות "מיליות שאלה": מקובל להחיל שם זה על כל המילים הפותחות שאלות כמו: מתי? איפה? למה? איך? וכו', וכך כתבתי בחוברתי בעבר. אך לאחר עיון בספרי דקדוק ותחביר התברר כי מילות השאלה הן רק מילים המעמידות בשאלה את כל המשפט אליו הן מצטרפות, כגון: האם... היתכן... האמנם... . שאר המילים שמסייעות לנו לשאול מקוטלגות בקבוצה שאליה שייכת התשובה על השאלה. לדוגמה: מי? תשובתה נושא, שם עצם. מה? תשובתה נושא, שם עצם. מתי? איפה? כמה? איך? תשובתן תיאורים (זמן, מקום, כמות, אופן). לכן הן נחשבות כתואר הפועל. בשלב זה אין צורך להעביר מידע מפורט לתלמידים, אך כדאי להימנע מללמדם את הגישה הראשונה, ולהסתפק בדוגמאות מילות השאלה הנכונות: האם, היתכן והאמנם.

עמ' 202-204: הכרת המיליות

בידי המורה "סל שפה" הוא מוציא ממנו נרתיק שעליו כתוב "שמות", אחר כך יוציא נרתיק נוסף שעליו כתוב "פעלים". על שני סוגי מילים אלו כבר למדנו. כעת נפגוש סוג שלישי של מילים בשפה הנקראות "מיליות". כשאתם שומעים את המילה "מילית" מה זה נשמע לכם? אם מפית היא מפה קטנה, אז מילית היא... מילה קטנה. המיליות הן אכן בדרך כלל מילים קטנות, אבל כמו שכולם יודעים אין לזלזל גם ב"קטן", ואכן מילים אלו חשובות ומסוגלות לשנות משמעות של משפט שלם.

שלבים בגוף הנושא:

א. המורה משמיע משפטים שבהם חסרה מילית חשובה, וידגים עד כמה הן חיוניות להבנת המשפט. כגון: כל התלמידים נסעו לטיול ... אורי. מה חסר שם? מילית, אולי גם, אולי חוץ מ, אולי עם או בלי. אבל בלי המילית אי אפשר להבין.

ב. את הסקירה על המיפוי המופיע בעמוד 202 ניתן לערוך בצורה הבאה: המורה קורא את שם סוג המילית, ומבקש מן התלמידים לומר משפטים בשילוב המיליות שכתובות בספר לדוגמה. ניתן לערוך עבודה זו בעל פה, או בכתב לחלק מן הדוגמאות. לאחר הכתיבה ניתן להעתיק משפטים אלו הלוח תוך השמטת המילית, ולבקש משאר התלמידים להשלים בהתאם לתוכן המשוער.

ג. בשביל לזהות מיליות מתוך שאר סוגי המילים, אנו צריכים סימנים. יש דברים שמאחדים וחלים על כל סוגי המיליות, הם האיפיונים שלהן. ננסה לצעוד לפי הנחיות הספר ולגלות מהם האיפיונים והסימנים של המיליות. קריאה ופעילות בעמוד 202. ד. המורה כותב על הלוח מילים שונות אחת אחר השנייה. כל מילה נבדקת בשלוש דרכים: האם ניתן להוסיף לה מילת שייכות, את המילה "מאוד", והאם ניטת לפי זמנים. אם כל האפשרויות לא מתאימות לה, מסמנים אותה כמילית. לאחר שהפעילות הובנה ניתן לעבור לקריאה ופעילות בעמוד 203.

ה. המורה יתן בתחילת כל טור משפט שבו מילית הניתנת לשינוי. כל תלמיד יקבל בתורו את הדף שעליו רשום המשפט, יעתיק אותו תוך החלפת המילית למילית אחרת. לדוגמה: אמא הכינה לפתן פרות לכבוד שבת / בשביל שבת / רק לשבת / גם לשבת / לפני שבת וכד'.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמוד 204.

עמ' 205-208: אפשרות ההטיה במיליות

היום נלמד על אפשרות ההטיה במיליות. מה זאת הטיה? הטיה זה סיבוב. דבר שאנו מזיזים משתנה קצת צורתו, אבל המשמעות שלו נשארת. גם במילים היכרנו אפשרות של שינוי חלק מן המילה, הוספת מוספיות וכד' ששינה את הצורה, אבל המשמעות העיקרית נשארה. בשמות עצם היו הטיית כמו: מחברתי, מחברתך – הטיית שייכות שהן לפי שמות הגוף. בפעלים היו הטיית כמו: כתבתי, כתבתך וכו' הטיית לפי שמות גוף ולפי זמנים. האם במיליות יש גם הטיית?

שלבים בגוף הנושא:

א. בין סוגי המיליות יש סוגים שאין בהן אפשרות הטיה, ויש סוגים שיש. נתחיל להכיר את המיליות שאי אפשר להטות אותן, המילה נשארת באותה צורה בכל המצבים, גם אם היא מדברת על זכר, על נקבה, על יחיד או על רבים, בזמנים שונים – אין שינוי. קריאה ועבודה בעמוד 205, תוך הדגשת העיקרון הנ"ל.

ב. המורה כותב על הלוח מילית, ומבקש מן התלמידים לכתוב במחברת ארבעה משפטים בשילוב מילית זו. כל משפט ידבר על גוף אחר או על זמן שונה מן השאר. לדוגמה: היטב – הבנתי היטב את הפירוש. הפירוש היה מובן היטב. אני מקוה שגם מחר אבין היטב את הפירוש שאלמד. אם מקשיבים היטב, מבינים היטב, בעז"ה.

ג. החלוקה שבתוך מילות היחס הניטות מורכבת מהסקת מסקנות פנימית. יתכן שחלק מן התלמידים "יאבדו" באמצע הדרך. על המורה להשתדל ללמד זאת בצורה הברורה ביותר, ולדרוש את ההבנה והשליטה בכך רק מן התלמידים המסוגלים. בין המיליות יש קבוצה שבה יש יותר קשר לגופים, ולכן בה יש הטיה. אילו הן מילות היחס. הן נותנות יחס לכל אחד. הן מתארות בעצם את היחס בין שני דברים, לדוגמה: הכדור ליד הקיר. אם היחס הוא אל מישהו מקצרים, ואומרים במקום: ליד אני- לידי. ההטיה של מילות היחס דומה להטיה של השייכות בשם העצם. אם אתם זוכרים, בשם העצם יש שתי צורות הטיה. האחת צורת הטיית שם עצם כשהוא יחיד. לדוגמה: כדורי, כדורי. והשנייה צורת הטיית שם עצם כשהוא ברבים: כדורי, כדורי. האם גם במילות היחס יש מילת יחס ביחיד ויש מילת יחס ברבים? לא. מילת היחס היא לא משהו שאפשר לספור. "ליד" כמה? אין לזה תשובה. אבל בכל זאת, נוכל למצוא מילות יחס שניטות על דרך היחיד, כמו הצורה של הטיית השייכות של היחיד, ולעומתן, מילות יחס שניטות על דרך הרבים, כמו הצורה של הטיית השייכות של הרבים. קריאה ועבודה בעמוד 207 בספר.

ד. כשאנו רוצים להטות מילת יחס, כיצד נדע איזו צורה מתאימה לה? יש נטיות שבהן קל לנו לדעת, כי אנו רגילים לדבר נכון מאז שנולדנו. אבל ישנן נטיות שהן מאוד דומות, וקשה לנו יותר איתן. לדוגמה: איך נכון לכתוב אצלינו או אצלנו? השיטה היא פשוטה, נחפש נטייה שבה השוני בולט, ולפיה נחליט אם המילית שייכת לקבוצת היחיד או לקבוצת הרבים. נטיית ה"אני" קלה להבחנה. אם שומעים בסוף י - יודעים שזה על דרך היחיד, כמו נטיית: כדורי, כדורי וכו'. ואם שומעים בסוף י - יודעים שזה על דרך הרבים, כמו נטיית: כדורי, כדורי, וצריך י' בכל נטייה... נבדוק את המילה אצלנו. נהפוך לנטיית "אני" - אצלי. זה דומה לכדורי, על דרך היחיד - אין צורך בי' בכל הנטיות. ולכן נכון לכתוב: אצלנו. קריאה ופעילות בעמוד 208.

ה. התלמידים יתבקשו לכתוב במחברתם משפטים בשילוב נטיות מילות היחס המופיעות בעמוד 208. לאחר הכתיבה יעתיק המורה מספר משפטים ממחברתו של אחד התלמידים, תוך השמטת מילת היחס. על שאר התלמידים לכתוב נכון את נטיית מילת היחס החסרה במשפט. ניתן לבקש נימוק לכל צורת כתיבה.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמוד 206.

למתקדמים ניתן להוסיף דף משימה כדוגמת העבודה המופיעה בעמוד 208.

נושא ב': אותיות שימוש (עמ' 209-218)

אותיות הקישור (בלתי ניטות) אותיות היחס (ניטות). משמעות וכתוב.

עמ' 209-214: אותיות הקישור: כ' ש' כש'

שאלת פתיחה: באיזו אות אנו משתמשים הכי הרבה בעברית? לעורר את התלמידים לענות תשובות שונות, ולנמק אותן. תשובה משוערת: האות ה"א, כי היא גם לסימן נקבה, וגם ה"א הידיעה, וגם סתם רגילה. יתכן. אכן לאות ה"א תפקידים רבים, וכבר

ואנו משתמשים בהן יותר מכל האותיות, והן נקראות "אותיות השימוש". (כותרת על הלוח). מדוע הן נקראות כך?...

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 209 בספר. ניתן לערוך במחברת טבלה תחת הכותרת "כ' הדמיון". בטור ראשון לרשום "כ' - כמו", ובטור שני לרשום "כ' - בערך". המורה מקריא משפטים שבהם משולבת מילה בתוספת כ' הדמיון, ועל התלמידים לכתוב מילה זו בטור המתאים לפי משמעותה במשפט. לאחר מספר משפטים ניתן לבקש מן התלמידים להציע משפטים בעצמם.

ב. בכ' הדמיון משתמשים הרבה פעמים בביטויים. שם היא עוזרת לנו לדמות דבר לדבר. המורה כותב על הלוח ביטוי ועל התלמידים להציע משפטים המשלבים אותו. בשעת הצורך יש להסביר את משמעות הביטוי. לדוגמה: "כְּחֹל הַיָּם" (הרבה). "כתרנגול בבני אדם" (בחוסר הבנה). "כשושנה בין החוחים" וכד'. מן המתקדמים ניתן לבקש לכתוב חיבור המשלב את כל הביטויים יחד.

ג. כ' הדמיון היתה קיצור של המילה "כמו". במילה "כמו" אנו עדיין משתמשים. אבל יש מילה שאנו נפגשים איתה בעיקר בספרים, ואילו בשפת הדיבור אנו משתמשים רק בקיצור. אות השימוש - שֶׁ היא בעצם קיצור של המילה "אשר". קריאה ועבודה בעמוד 211. נזכור: מתי אפשר להשתמש באות ה"א במקום בש' השימוש? רק בזמן הווה.

ד. למילה ללא אות השימוש נקרא "המילה היסוד". מהי מילת היסוד במילה "כחלום"? חלום, ואות השימוש: כ'. במילה "שחלמתי"? חלמתי, ואות השימוש: ש'. ובמילה "כשישנתי"? ישנתי, ואות השימוש? גם כ' וגם ש'. כאשר כ' וש' מופיעות יחד, הן בעצם קיצור של המילה "כאשר". כאשר אנו משתמשים ב"כאשר" או "כש" זה סימן שמדובר על זמן. המורה מבקש מן התלמידים משפטים לדוגמה שבהם משולבות מילים בתוספת אותיות השימוש "כש". פעילות בעמוד 213.

מכיון שבשפת הדיבור שלנו, (ולעיתים קרובות גם בשפת הכתיבה של תלמידנו) משמשת אות השימוש ש' בתפקיד כש' בטעות, יש להקנות זאת כאן בצורה ברורה, ולעמוד על השימוש התקין בצורה עקבית.

ה. המורה רושם על הלוח מספר מילים שניתן להוסיף להן לפחות אחת מאותיות השימוש שנלמדו. על התלמידים לכתוב במחברתם משפטים בהם ישלבו את המילים הללו בתוספת אות שימוש מתאימה. לאחר הכתיבה יעתיק המורה מספר משפטים ממחברתו של אחד התלמידים ללוח, תוך השמטת אות השימוש. על שאר התלמידים לגלות את אות השימוש החסרה ולהשלימה תוך שמירה על כתיב

נכון.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 210, 212, 214.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 210, 212, 214.

עמ' 215-218: אותיות היחס: ב' ל' מ' (בפני עצמן ובתוספת ה' הידיעה)

המורה מצמיד ללוח 9 עד 12 כרטיסי מילים. בכולן אותיות השימוש ב', ל' או מ'. (בתפזורת). על התלמידים לזהות בכל מילה את מילת היסוד. לאחר מכן לחלק את המילים לשלוש קבוצות לפי אות השימוש. לאחר שהמילים מסודרות לפי שלושה טורים ב', ל' ו-מ'. ישאל המורה האם ניתן למצוא מילה אחת שאותה קצרה אות השימוש ב'? לא. זה יכול להיות קיצור של "בשעה" או של "בעזרת" או של "במקום". האם יש מילה אחת שאות השימוש ל' נכתבת במקומה? לא. וכן האות מ'. בכל אופן אנו מרבים להשתמש בהן, בלי להרגיש.

שלבים בגוף הנושא:

א. קריאה ועבודה בעמוד 215 בספר.

ב. המורה מדגים "התכתבות" על הלוח: תלמיד מוזמן אל הלוח והמורה יכתוב לו שאלה, לדוגמה: ממי קיבלת את השעון שלך? והתלמיד צריך לכתוב תשובה תוך שימוש במ' השימוש בצורה הנכונה. וכן שאלה כמו: במה אתה מסתרק? וכד'. לאחר מספר הדגמות יתן המורה הזדמנות ל"התכתבות" דומה בין התלמידים. (פעילות בזוגות).

ג. המורה כותב על הלוח את זוג המילים: בתוך ספר, ומבקש לקצר אותן למילה אחת תוך שימוש באות שימוש מתאימה. התלמיד הנבחר אומר, והמורה כותב "בְּסֵפֶר". המורה כותב את זוג המילים: בתוך הספר. ומבקש לקצר אותן למילה אחת, האם נכון לומר "בְּהֶסְפֶר"? לא. מה קורה? האות ב' בולעת את ה"א הידיעה, ומקבלת את הניקוד שלה, והמילה הופכת להיות: בְּסֵפֶר. כאן מדובר בספר ידוע. לא רק האות ב' יכולה לבלוע את ה"א הידיעה, כל אותיות הכ'ל'ב' יכולות לעשות זאת. קריאה ועבודה בעמוד 217 בספר.

ד. המורה כותב על הלוח או בדפי שכפול משפטים שבהם יש להשלים שתי מילים חסרות. המילים הן זהות חוץ מניקוד אות השימוש. לדוגמה: אוריאל לומד ... (בְּכֶתֶה) ד', הוא לומד ... (בְּכֶתֶה) של מיכאל אחי.

לשיעורי הבית אפשר לתת את העבודות בעמודים 216, 218.

יש לבקש מן התלמידים לחזור על הנושאים המובאים בעמודים 202-218.

עמ' 219-220: סיכום וחזרה לנושא המיליות

בשיעור החזרה ניתן לערוך את העבודות המופיעות בעמודים 219 ו-220, או להשאירן כעבודה לשיעורי בית. בנוסף לכך ניתן לשלב פעילויות המחזקות השימוש הנכון באותיות השימוש, תוך הקפדה על הבנה, הבעה וכתוב נכון. משימות דומות יש לתת בעבודת המבחן המסכם.